

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta pedagogická**

**Diplomová práce**

**FILM VE VÝUCE**

**Tomáš Brinza**

**Vedoucí práce: Mgr. Eva Mušková, Ph.D.**

**Plzeň 2012**

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval (a) samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

*V Plzni, ..... 2012*

.....

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucí své diplomové práce,  
Mgr. Evě Muškové, Ph.D. za trpělivé vedení, cenné připomínky a rady.

## Obsah

Úvod.....	3
<b>1 Stručná historie filmu .....</b>	<b>7</b>
1.1 Předchůdci kinematografu .....	8
1.2 Rozvoj filmového průmyslu 1896 - 1912 .....	8
1.3 Éra němého filmu 1912- 1927.....	10
1.4 Přechodné období ke zvukovému filmu 1928 - 1932.....	11
1.5 "Zlatá éra" Hollywoodu 1932 - 1946.....	13
1.6 Nástup a rozšíření televizní produkce 1946 - 1959.....	16
1.7 "Nová vlna" 1960 - 1980.....	18
1.8 "Postmoderní" film 1980 - 1998.....	19
1.9 Film v digitální éře.....	20
<b>2 Žánr ve filmu .....</b>	<b>22</b>
2.1 Pojem "žánr" .....	22
2.2 Základní filmové žánry.....	23
2.2.1 Drama .....	25
2.2.2 Komédie .....	25
2.2.3 Historický film .....	25
2.2.4 Životopisný film.....	26
2.2.5 Dobrodružný film.....	26
2.2.6 Hudební film .....	27
2.2.7 Western.....	27
2.2.8 Dokumentární film .....	27
2.2.9 Sci-fi a fantasy.....	28
2.2.10 Umělecký film.....	28
<b>3 Klasifikace filmů podle MPAA .....</b>	<b>30</b>
<b>4 Didaktický aspekt práce s filmem ve výuce .....</b>	<b>34</b>
4.1 Vybrané charakteristiky filmu ve výuce.....	34
4.2 Film jako metoda.....	35
4.3 Postřehy pro práci s ukázkou .....	38
<b>5 Duševní vlastnictví a autorský zákon ve školství.....</b>	<b>40</b>
<b>6 Editace filmu – software a postupy.....</b>	<b>42</b>
6.1 Program JDownloader a videa na <a href="http://www.youtube.com">www.youtube.com</a> .....	42
6.2 Program VLC Player a funkce "záložka".....	44
6.3 Převod DVD do formátu avi a jeho editace .....	45
6.3.1 Program DVD Decrypter a zkopírování DVD na pevný disk.....	45
6.3.2 Program Auto Gordian Knot a vytvoření souboru avi .....	47
6.3.3 Převod internetových videí do formátu avi .....	49
6.4 Program Windows Movie Maker a editace souboru avi.....	50

<b>7 Konkrétní návrhy práce s filmovými ukázkami.....</b>	<b>52</b>
7.1 <i>Ilustrační ukázka</i> .....	53
7.1.1 Příklad: Ilustrační ukázka z filmu Johanka z Arku. ....	54
7.2 <i>Výkladová ukázka</i> .....	55
7.2.1 Příklad: Výkladová ukázka z dokumentu Poslední den Pompejí.....	56
7.3 <i>"Poznej osobnost"</i> .....	57
7.3.1 Příklad: Ukázky osobností z dobových dokumentů .....	58
7.4 <i>"Osudové" ukázky</i> .....	60
7.4.1 Příklad: "Osudová" ukázka z filmu Tmavomodrý svět.....	61
7.5 <i>"Pod vlivem ideologie"</i> .....	62
7.5.1 Příklad: Ukázka z filmu Pyšná princezna. ....	64
7.6 <i>Filmová historie</i> .....	64
7.6.1 Příklad: Ukázky z filmové historie.....	65
7.7 <i>"Co je špatně?"</i> .....	66
7.7.1 Příklad: Ukázka "Co je špatně" z filmu Příběh rytíře. ....	67
7.8 <i>"Odkud pocházím?"</i> .....	68
7.8.1 Příklad: Ukázka srovnávající zahraniční filmy ruského, indického, čínského a japonského původu.....	69
7.9 <i>Tvorba vlastního filmu</i> .....	70
<b>Závěr</b> .....	<b>71</b>
<b>Summary</b> .....	<b>73</b>
<b>Seznam literatury</b> .....	<b>75</b>
<b>Seznam internetových zdrojů</b> .....	<b>76</b>
<b>Seznam citovaných filmů</b> .....	<b>77</b>
<b>Seznam příloh</b> .....	<b>79</b>
<b>Obrazová příloha</b> .....	<b>80</b>

## Úvod

Film je v moderní době médiem velice populárním a často diskutovaným, svým významem se nejen vyrovnává tradičnějším sdělovacím prostředkům, jakými jsou například noviny, ale s jistou dávkou nevole musíme uznat, že popularitou a významem v současném světě překonává také jeden ze základních kamenů západní civilizace, knihu. Film je dnes totiž mnohohrstevný pojem, pod kterým se skrývá nejen film jako označení záznamového materiálu z celuloidu, nebo film jako prostředek získávání informací, ale film je dnes především svébytný umělecký útvar a mocný zábavní prostředek s velkým vlivem. Tento vliv je možné vysledovat jednak v ekonomické sféře, kde jeho samotná výroba zaměstnává stovky tisíc lidí ale také je jasně patrný význam filmu ve společenské sféře, kde je film jedním z významných nástrojů formování současného společenského smýšlení. Není proto divu, že se pro komplexní proces výroby filmů vžilo označení "filmový průmysl", jehož nejvýznamnější světové centrum je soustředěno do jednoho z předměstí Los Angeles, Hollywoodu.

Ve školní výuce má film své nezastupitelné místo, podobně jako i ve zbytku společnosti, ovšem v tradičně konzervativním odvětví, jakým je školství, se jeho používání řídí poněkud jinými pravidly, než mimo stěny školní budovy. Film je dnes totiž ve své nejdominantnější podobě médium především zábavné, je to relaxační prostředek, u kterého se může divák smát, plakat, třást se strachem nebo se dojmout, a to všechno v pohodlných sedačkách klimatizovaného a dokonale ozvučeného kinosálu či v pohodlí domova před televizní obrazovkou. A všechny tyto emoce jsou divákovi servírovány na "stříbrném podnose", bez nutnosti nad nimi příliš přemýšlet. Právě proto se ve školním prostředí, které je zaměřené především na přenos informací a vedení žáků k aktivitě a přemýšlení, tyto filmy ve větší míře nepoužívají. Neznamená to, že by se ve školském prostředí filmy nepoužívaly vůbec, jen je dávana přednost jinému druhu filmů - především dokumentům a instruktážním videím, které mají vysokou naučnou hodnotu a jsou tedy zaměřeny na přenos informací, nikoliv emocí.

V této práci se snažím ukázat, že své místo ve výuce naleznou i filmy, od kterých bychom to na první pohled neočekávali, filmy, jejichž hodnota totiž spočívá právě v onom emočním náboji, nikoliv v informační hodnotě. V celé této práci se zaměřuji na hrané, především americké a nedokumentární filmy, a jejich použití ve výuce dějepisu na druhém

stupni základní školy. Dějepisné vyučování je totiž ze své podstaty nepříliš názorné. Události, o kterých se žáci učí, známe totiž pouze z písemných a několika obrazových pramenů. Přesto jsou historické události velkou inspirací pro tvorbu filmařů, díky čemuž vzniká velké množství filmů s historickou tematikou, tak proč toho nevyužít? Výuka dějepisu by měla být zajímavá, avšak nikoliv nutně zábavná a vůči žákům podbízivá, proto nestačí žákům pustit náhodně vybraný film a doufat, že si z něj nějaké informace odnesou. Z tohoto důvodu používám filmy v podobě krátkých ukázek, které obsahují jednu nebo několik scén z jednoho či více filmů, podle uvažovaného použití ukázky, a využívám především jejich motivačního potenciálu a faktoru "jinosti" proti tradičnímu výkladu. Využití těchto ukázek má ještě další výhodu, po jejich zhlédnutí a vyhodnocení úkolů, které se na ukázkou váží, by totiž mělo zbýt v hodině dostatek času na pokračování ve výkladu, díky čemuž není nabourán časový plán výuky, jako by tomu bylo v případě promítání celovečerního filmu.

Bohužel se tomuto pojetí filmových ukázek z nedokumentárních filmů ve výuce dějepisu prakticky nevěnuje žádná literatura. Většina literatury, se kterou jsem přišel do kontaktu, se zabývá využitím filmů ve výuce pouze okrajově a v drtivé většině případů především didaktickým využitím dokumentárních filmů. Z tohoto okruhu literatury pro mě byla zřejmě nejpřínosnější publikace autorů Maňáka a Švece "*Výukové metody*", ve které autoři věnovali jednu kapitolu televizní výuce, jejíž určité části se dají aplikovat i na práci s filmem. O něco málo lepší byla situace na internetu, kde se mi podařilo najít několik zajímavých postřehů a nápadů. Vynikající stránkou z tohoto pohledu je [www.filmeducation.org](http://www.filmeducation.org), která ovšem pracuje pouze s celými filmy, pro což není v každodenní výuce prostor a použití celých filmů je podle všeho na hraně zákona, alespoň co se české legislativy týče. Stránka je totiž pouze v angličtině, její adekvátní českou alternativu jsem nenalezl. Právě proto jsem si stanovil za cíl vytvořit tuto práci jako podrobný návod, sledující krok za krokem postup vytvoření krátké filmové ukázky, která bude použitelná různými způsoby v běžné hodině bez zásadního narušení časového harmonogramu výuky.

V první kapitole se věnuji vývoji filmu jako uměleckému prostředku, jehož historie není příliš dlouhá, ovšem je odrazem překotného technologického i společenského vývoje ve dvacátém století. Filmová historie není pro použití filmových ukázek nezbytná, z historikova pohledu je ovšem velice zajímavá a své místo může najít i v běžném vyučování, protože je odrazem změn, které proběhly ve dvacátém století. Proto se filmové historii věnuji také v jednom z konkrétních návrhů pro použití filmové ukázky ve výuce.

Ve druhé kapitole se zabývám filmovým žánrem, jeho definicí a charakteristikou nejnámějších žánrů, se kterými se běžně setkáváme v každodenním životě. Žánr totiž funguje jako prvotní vodítko při hledání vhodného filmu, který by mohl být využit jako ukázka ve výuce. Jiným kritériem, kterému se věnuji v následující kapitole a jež by měl film vhodný pro ukázkou splňovat, je obsahová nezávadnost. Zejména na základní škole je toto kritérium důležité proto, aby ukázka nebyla v rozporu s požadavkem na ochranu dítěte před mravně škodlivými jevy, jenž je zakotven v *Listině základních lidských práv*. V českém prostředí je legislativa, která by v tomto směru mohla být nápomocná, velmi skoupá, a proto uvádím, v souvislosti s častým používáním filmů z americké produkce ve tvorbě ukázek, americkou klasifikační stupnici MPAA, podle níž jsou filmy rozděleny do pěti kategorií dle zhodnocení jejich obsahu pro různá publika. Součástí této kapitoly je i překlad základních charakteristik jednotlivých kategorií, aby na jejich základě bylo možné alespoň orientačně zhodnotit vhodnost použití konkrétních scén pro jednotlivé ročníky na druhém stupni základní školy.

Ve čtvrté kapitole jsou nastíněna didaktická východiska pro použití filmové ukázky ve výuce, především zařazení této metody do širšího odborného systému metod podle Maňáka a Švece. Tato kapitola obsahuje také praktické rady pro použití filmové ukázky ve výuce, které částečně vycházejí i z mých zkušeností získaných v rámci absolvované pedagogické praxe. Ještě před zahájením samotného procesu výroby ukázky je v páté kapitole zařazen krátký exkurz do světa české (a okrajově mezinárodní) legislativy, kterou je nutné dodržovat v rámci práce s autorsky chráněnými materiály, jakými filmy bezesporu jsou.

Od šesté kapitoly se už zabývám konkrétními postupy v jednotlivých programech, jak vytvořit editovanou filmovou ukázkou. Možnosti použití filmu ve výuce jsou dnes totiž technologicky omezené zhruba na analogové a digitální promítání. Analogové promítání znamená buď přes klasickou filmovou promítačku s filmem na celuloidovém pásku, nebo využití videokazet systému VHS a videopřehrávače s televizí. Klasické filmové promítačky se na dnešních školách prakticky nepoužívají, ovšem videokazety mají ještě mnohde své nezastupitelné místo. Jejich editace se ovšem bez profesionálního vybavení a znalostí omezuje pouze na přetočení kazety na požadované místo, proto se v této práci těmito analogovým promítacím metodám vůbec nevěnuji. Digitální promítací metody jsou v tomto ohledu mnohem vstřícnější k uživatelskému editování, neboť využívají filmu v některé z jeho digitálních podob, který je z počítače promítán skrze dataprojektor. Dnes už jsou počítače



dostatečně rozšířené a výkonné, aby bylo možné s volně dostupnými programy digitální video upravit do žádané podoby. Pro editaci digitálního videa jsem zvolil formát *Audio Video Interleave*, známý pod zkratkou *avi*, který je dostatečně rozšířený a podporovaný nejrůznějšími programy, od přehrávačů po stříhací software, aby mohl být považován za jakýsi neoficiální standard pro formáty digitálního videa.

Z legislativních důvodů se v této kapitole také obšírně věnuji převodu originálních DVD do formátu *avi*, neboť editace videa v DVD formátu je poměrně náročná. Na druhé straně jednoduché stahování filmových souborů v *avi* formátu z internetu, aniž bych vlastnil jejich originál, je složitá právní otázka, která může porušovat platnou legislativu. Převod DVD filmu do formátu *avi* má kromě již zmiňované snazší možnosti editace také další výhodu, neboť je poté film lépe archivovatelný na pevném disku počítače, pro případ fyzického poškození DVD nosiče.

V poslední, sedmé kapitole předkládám několik návrhů na konkrétní a v rámci možností různorodé využití filmových ukázek ve výuce. Návrhy v první části popisují spíše obecně, aby bylo jasné, jaký účel a jaká kritéria má film pro daný typ ukázky splňovat, avšak bez uvedení konkrétního filmu, jehož volba by měla záviset na filmových znalostech jednotlivých učitelů a rozsahu jejich filmotéky. Až teprve ve druhé části návrhů jmenuji konkrétní filmy a scény, které byly použity v příkladových ukázkách, jež jsou přítomny v multimediální příloze této práce na přiloženém CD. Tyto ukázky samozřejmě vznikly za použití postupů popsaných v této práci.

# 1 Stručná historie filmu

Film je v moderní společnosti chápán nejen jako samostatné zábavní médium, ale také jako součást celého průmyslu, který se kolem něj vytváří. V souvislosti s tímto průmyslem se tedy na film dá nazírat z různých hledisek, kromě zmiňovaného zábavního také například z uměleckého, společenského, ekonomického a dalších. Film jako jedno z hlavních médií dneška zaujímá stejnou společenskou důležitost jako rozhlas či knihy. Historie filmu se píše jen něco kolem sto dvaceti let, je ovšem nabitá velkým množstvím technologických i společenských změn.

Jednoznačné a všeobecně uznávané dělení historie filmového vývoje neexistuje, a proto pro základní účely využiji dělení na osm období podle Rolanda Schüra, který dělí filmovou historii podle základního společenskoeconomického významu filmu:<sup>1</sup>

- 1) Rané období - zahrnuje předchůdce kinematografu.
- 2) Období 1896 - 1912, vývoj filmu od pouťové atrakce v samostatné hospodářské odvětví a svébytný druh umění. Toto období končí vznikem prvního celovečerního hraného filmu.
- 3) Období 1912 - 1927, éra němého filmu.
- 4) Období 1928 - 1932, přechodné období mezi němým a zvukovým filmem.
- 5) Období 1932 - 1946, "zlatá éra" Hollywoodu.
- 6) Období 1946 - 1959, nástup masového rozšíření televizní produkce.
- 7) Období 1960 - 1980, "Nová vlna" zkoumající nové technologické a sociální aspekty.
- 8) Období 1980 - 1998, dominuje tzv. "postmoderní film", kdy je film jen jednou z položek komplexního mediálního systému, s dominantní pozicí televize.

Pro potřeby této práce si dovolím vytvořit ještě jedno období, pokrývající aktuální současnost a charakterizované především digitalizací filmu a jeho přesunem z kina na internet.

---

<sup>1</sup> KUPŠČ, Jarek. *Malé dějiny filmu*. Praha: Cinemax, 1998. ISBN 80-85933-33-0, s. 3.

Nyní si stručně představíme jednotlivá období filmové historie, jejich nejvýraznější charakteristiky a technické vynálezy, které stály za rozvojem filmu a zasloužily se o jeho rozšíření.

### **1.1 Předchůdci kinematografu**

Mezi předchůdce filmu, jak ho známe v moderním smyslu, patří hračky, které se objevily už v renesanci a využívaly persistentnosti zrakového vnímání, ovšem tento jev vysledovali už staří Egypťané. Tyto hračky se rozšířily především v 19. století a fungovaly na jednoduchém principu, kdy obrázky (typicky například životní cyklus člověka od narození po smrt) byly namalovány na vnitřní stranu válce s průhledy, kterým se otáčelo. Získaný vjem pak rozpohyboval obrázky na vnitřní straně válce.<sup>2</sup>

Angličan Eadweard Muybridge (1830 - 1904) se stal prvním člověkem v historii, který dokázal zachytit souvislou živou akci. Využil k tomu cválajícího koně a soustavu několika fotoaparátů. Jak kůň běžel dráhou, trhal tenké provázky, které byly přes dráhu nataženy a tím spouštěl fotoaparáty. Muybridge poté tyto snímky promítal v rychlém sledu za sebou, a tím docílil iluze plynulého pohybu. Vznikly tak "*obrázky v pohybu*", anglicky motion pictures - označení, které se pro filmy používá dodnes.<sup>3</sup>

### **1.2 Rozvoj filmového průmyslu 1896 - 1912**

Za zakladatele filmu ve své klasické podobě, tzn. na celuloidovém pásku promítaném na velké plátno, se považují bratři August a Luis Lumiérové. Ti sestrojili kinematograf, kameru a promítačku v jednom. V prosinci 1895 v Paříži uspořádali první komerční promítání pro veřejnost, kde se mj. objevil i známý padesátisekundový film, zachycující příjezd vlaku na nádraží.<sup>4</sup> V jejich podání se ovšem jednalo o jakousi pouťovou atrakci, která měla demonstrovat technologické možnosti. K tomuto prvnímu filmu se váže známý mýtus kinematografického světa, podle kterého způsobil při promítání filmu obraz lokomotivy přijíždějící přímo k divákům rozruch až paniku. Je doloženo, že bratři Lumiérové se snažili

---

<sup>2</sup> Tomuto vynálezu se říkalo zootrop (řecky kolo života). KUPŠĆ, J., *Malé dějiny filmu*, s. 9.

<sup>3</sup> KUPŠĆ, J., *Malé dějiny filmu*, s. 9.

<sup>4</sup> Ve francouzském originále *L'arrivée d'un train en gare de La Ciotat*, 1895.

dosáhnout i 3D efektu, a tento svůj film později přetočili za použití stereoskopické metody,<sup>5</sup> ovšem do běžné produkce se snímek nedostal.<sup>6</sup> Přesto právě bratři Lumiérové založili tradici promítání filmů pro velké množství lidí.<sup>7</sup>

Tyto první filmy, nejen z dílny bratří Lumiérů, se vyznačovaly krátkou stopáží, absencí stříhu a statickým umístěním kamery, kde pohyb obstarávaly zachycované objekty. Námětem byly často všední životní situace. Sami Lumiérové předpokládali, že obecnost se brzy jejich vynálezu nasytí a ten upadne v zapomnutí. Proto zpočátku kinematografy neprodávali, ale vysílali s nimi své vlastní promítače do zahraničí, kde promítali obrázky z cizích krajin a natáčeli místní pamětihodnosti. Tyto návštěvy v mnoha zemích odstartovaly historii národní filmové tvorby a díky značně rostoucímu množství navštívených zemí (Čína, Japonsko, Mexiko...) dali vzniknout žánru cestopisného dokumentu. V českých zemích se s kinematografem poprvé setkala veřejnost 15. července 1896 v Karlových Varech.<sup>8</sup>

Jiný francouzský filmový průkopník, Georges Méliés (1861- 1938) začal krátce po bratrech Lumiérových točit své vlastní filmy, do kterých jako první zakomponoval příběhy (v kontrastu s lumiérovskými dokumenty). Jeho příběhy se neomezovaly na zachycení reálného světa, ale v bohatých kulisách svého studia v Montreuil, nejstaršího filmového studia v Evropě, se Méliés nebál popustit uzdu své fantazii. Jeho nejznámější dílem, natočeným právě výhradně v kulisách studia, je "*Cesta na Měsíc*",<sup>9</sup> fantaskní příběh o skupině vědců na Měsíci. Méliésův přínos kinematografii tkví nejen ve zpopularizování filmu jako zábavního prostředku, ale prostřednictvím již zmiňovaných bohatých kulis ve studiu i v rozvoji uměleckého aspektu filmu. Nezanedbatelný pokrok díky němu zaznamenal i filmový stříh, který byl tak precizní, že se ho podařilo odhalit až mnohem později. Ovšem jeho studio zůstalo malé, a nemohlo tudíž dlouhodobě konkurovat vznikajícím studiovým gigantům Pathé a Gaumont.<sup>10</sup>

---

<sup>5</sup> Stereoskopie je metoda, ve které je stejný obraz snímán z mírně odlišných úhlů dvojicí kamer, aby bylo dosaženo lepší iluze hloubky obrazu.

<sup>6</sup> *Editors Guild.com* [online]. [cit. 2012-02-13]. Dostupné z <[http://www.editorsguild.com/v2/magazine/archives/0508/columns\\_cutprint2.htm](http://www.editorsguild.com/v2/magazine/archives/0508/columns_cutprint2.htm)>.

<sup>7</sup> TOEPLITZ, Jerzy. *Dějiny filmu 1*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-016-0, s. 28.

<sup>8</sup> THOMPSONOVÁ, Kristin, BORDWELL, David. *Dějiny filmu*. 2.vyd.Praha: AMU/NLN, 2011. ISBN 978-80-7331-207-7, s. 30.

<sup>9</sup> Ve francouzském originále *Le Voyage dans la Lune*, 1902.

<sup>10</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 33.

Zejména společnost Pathé se posunula od Meliésovy samotvorby k velké produkci a komplexnímu produkčnímu systému. Tato první vertikálně integrovaná společnost si tak sama vyráběla kamery, filmový materiál, vlastnila tři filmová studia a zaměstnávala šest režisérů, později ve velké míře nakupovala i vlastní kina a tím ovládla i distribuci.<sup>11</sup>

Už na přelomu 19. a 20. století vznikala další filmová studia v různých zemích Evropy, například ve Velké Británii, Itálii nebo Dánsku. Mezi filmové průkopníky na americkém kontinentu patřil i slavný Thomas Alva Edison, kterému se také na trhu s kamerami podařilo získat významné postavení, hraničící až s monopolem. V roce 1909 bylo otevřeno první filmové studio v budoucím hlavním městě světové filmové tvorby, v malé vesničce Hollywood na pokraji Los Angeles ve Spojených státech. Volba padla na Hollywood především díky rozmanitým přírodním podmínkám, které se nacházely v blízkém okolí. Los Angeles pak jako jedno z center, kam směřovalo velké množství imigrantů, mohlo nabídnout značné množství tváří ze všech koutů světa. V USA se rychle rozšířil "*nickelodeon*", typ kina, které má stálou adresu a poměrně často obměňuje promítací program. Jeho název je odvozen od počátečního vstupného, 5 centů neboli nikláku. Promítání bylo často také doprovázeno primitivními zvukovými efekty vyráběnými v zákulisí a hrou na klavír. Nízkým vstupným a častým obměňováním programů se kino otevřelo masám. Jejich poptávku se snažilo uspokojit stále se zvyšující množství studií, která se usazovala právě v Los Angeles.<sup>12</sup>

### **1.3 Éra němého filmu 1912- 1927**

Od počátků byly filmy němé, bez nahraného zvuku synchronního s obrazem. Požadovaných zvukových efektů se dosahovalo různými technikami, od scén s napsanými dialogy vloženými přímo do filmu, přes herce v zákulisí recitující dialogy zároveň s hrdiny na plátně, až po zvukový doprovod z fonografu<sup>13</sup> a později gramofonu, nebo rovnou přítomnost hudebníků podkreslujících promítané obrázky. Vždy šlo ovšem jen o doprovodné efekty bez dokonalé synchronizace s obrazem.

---

<sup>11</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 42.

<sup>12</sup> TOEPLITZ, J., *Dějiny filmu 1*, s. 96.

<sup>13</sup> Fonograf je první přístroj na zaznamenání lidského hlasu, byl vynalezený roku 1877 Thomasem Alvou Edisonem.

Přesto se film rozvíjel obrovským tempem, o čemž svědčí i rozšíření stálých kin, kterých bylo krátce před rokem 1914 po celém světě přes 60 000 - a z nich bylo více než 15 700, tedy více než čtvrtina, ve Spojených státech.<sup>14</sup> Díky tomuto hladu po nových filmech měli tvůrci dostatek příležitostí k experimentům s různými technikami natáčení, a proto film zaznamenal takový rozvoj stylistických forem, jaký se ve stejném měřítku zřejmě už nikdy nezopakuje. Zároveň se délka filmů prodlužovala z jedné filmové cívky na několik, což znamenalo prodloužení filmu z cca 20 minut na 75 a více minut. Režiséři také hledali různé způsoby, jak svá vyprávění udělat i beze slov co nejsrozumitelnější pro diváky a pracovali při tom prakticky se všemi známými divadelními žánry, a dokonce vznikly i žánry čistě filmové - například western. Proměna se odehrála i v souvislosti s obsazovanými herci. U raných filmů se uváděla pouze společnost, která jej vyrobila, ale ne jména herců, kteří v něm účinkovali. S nárůstem počtu snímků se některé tváře začaly objevovat stále častěji, a diváci si je natolik oblíbili, že se začali dožadovat jejich jmen a fotografií. Proto se studia uchýlila k tzv. hvězdnému systému, který už fungoval v operním a divadelním prostředí a kterému se zpočátku zřejmě vyhýbala z obav, aby se zvyšující se slávou nezvyšovaly i nároky na honoráře filmových hvězd. Tento systém spočíval v tom, že studia podepsala smlouvy s nejpopulárnějšími herci a při propagaci nového filmu je uváděla jako jeho největší přednost, a na druhé straně si za to nechali herci více než slušně platit.<sup>15</sup>

Díky tomu došlo k etablování hvězd, které známe až do dnešních dnů - například Charlie Chaplin, Stan Laurel a Oliver Hardy, Greta Garbo a mnoho dalších. Absence zvuku při vyprávění byla nahrazována (někdy až přehnanou) řečí těla a mimickými výrazy. Mezi režiséry je dodnes ceněn například Sergej Ejzenštejn, který se zasloužil především o rozvoj syntaxe filmového jazyka, kdy účinným řazením jednotlivých scén a jejich vizuální kompozicí dosahoval potřebné psychologické odezvy.<sup>16</sup>

#### **1.4 Přejídné období ke zvukovému filmu 1928 - 1932**

Jak už bylo naznačeno výše, experimenty jak spojit obraz a zvuk probíhaly už od filmových počátků, ovšem bez větších úspěchů. Mezi problémy, které museli vědci placení

---

<sup>14</sup> TOEPLITZ, J., *Dějiny filmu 1*, s. 133.

<sup>15</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 50.

<sup>16</sup> KUPŠĆ, J., *Malé dějiny filmu*, s. 43.

filmovými studii řešit, patřila nejen otázka synchronizace zvuku a obrazu, ale také nedostatečné výkony reprodukčních a zesilovacích systémů v kinosálech. Za první obecně uznávaný zvukový snímek se dnes považuje "*Jazzový zpěvák*"<sup>17</sup> studia Warner Bros. z roku 1927. Prvenství mu patří nikoliv množstvím vyprávěného textu a hudby (ve skutečnosti bylo ve filmu proneseno jen pár vět), ale díky použití technologie, která se posléze masově rozšířila i mezi další studia.<sup>18</sup>

Systém, který vyvinulo studio Warner Bros. ve spolupráci s firmou Western Electric vzdáleně vycházel z fonografu a zaznamenával zvuk na desku. Tato technologie, nazývaná "*Vitaphone*", měla malému studiu přinést konkurenční výhodu nad ostatními studii, což se skutečně podařilo. Úspěch "*Jazzového zpěváka*" a dalšího, tentokrát již plnohodnotného dialogového filmu "*Světla New Yorku*"<sup>19</sup> od stejného studia posléze vyvolal adekvátní odezvu u konkurence, která přišla s několika alternativními záznamovými systémy. Nakonec o technologii, která měla získat monopol, rozhodla tzv. "*Velká pětka*". Toto uskupení pěti tehdy největších amerických studií (MGM, Universal, First National, Paramount a Producers Distributing Corporation) mělo na filmovém trhu velký vliv nejen jako producenti filmů, ale také jako majitelé kinosálů, kde se jejich filmy uváděly.<sup>20</sup> Potřebovali se tedy dohodnout na jednotném systému, který by byl kompatibilní ve všech kinech v jejich vlastnictví.<sup>21</sup> V roce 1928 volba padla právě na firmu Western Electric, která mezitím vyvinula systém záznamu zvuku na okraje běžného 35mm filmu. Protože ovšem řada především menších kin už měla nakoupena přístroje na promítání zvukových filmů s deskovým zvukem, a jiná neměla na nákup těchto zařízení prostředky vůbec, uváděly se po určitou dobu filmy do distribuce hned v trojí verzi - jako němé, s deskovým zvukem a zvukem na filmovém pásu.<sup>22</sup>

---

<sup>17</sup> V anglickém originále *The Jazz Singer*, 1927.

<sup>18</sup> KUPŠĆ, J., *Malé dějiny filmu*, s. 54.

<sup>19</sup> V anglickém originále *The Lights of New York*, 1928.

<sup>20</sup> RÖWEKAMP, Burkhard. *Hollywood*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0283-1, s. 27.

<sup>21</sup> Tento systém spolupracujících firem, tzv. trust, měl obrovský význam především v rozšíření hollywoodských filmů do celého světa a upevnění dominantní pozice Hollywoodu ve světové kinematografii. RÖWEKAMP, B., *Hollywood*, s. 24.

<sup>22</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 202.

Přestože se zvukový záznam stal jednou ze standardních součástí filmového natáčení, přinesl filmařům nové problémy. První mikrofony nebyly směrové,<sup>23</sup> zaznamenávaly tudíž veškeré zvuky na scéně. Zpočátku se nedalo pracovat s jednotlivými zvukovými stopami zvlášť, museli tedy být zaznamenány zároveň s obrazem. Proto býval u natáčení i orchestr obstarávající hudbu v pozadí. Mikrofony navíc nebyly příliš citlivé, ovšem klapání běžících kamer bylo natolik hlasité, že je i tyto necitlivé mikrofony zachycovaly, a proto se kamery umisťovaly do těžkých zvukotěsných skříní, se kterými se obtížně manipulovalo.<sup>24</sup>

Zvuk se navíc do filmu dostával ve velmi nepříznivé době, zasažené nástupem velké hospodářské krize, která vypukla v roce 1929. Přesto se do roku 1932 zvukový film v Americe etabloval natolik, že už prakticky vytlačil film němý. Na evropském kontinentu měla v oblasti zvukových zařízení značný vliv německá firma Tobis - Klangfilm, která rychle podchytila potenciál zvukového filmu. Tato firma se dokonce odvážila, především díky severským a švýcarským investorům, vyzvat Hollywood na souboj. Skrze patentové žaloby situace dospěla tak daleko, že obě firmy, americká i německá, prosadily na svých domácích trzích zákaz dovozu filmů z té druhé země. Tato situace ovšem zavádění zvukového filmu v Německu, potažmo v Evropě, pozdržela, neboť zvukových filmů domácí produkce bylo tak málo, že majitelé kin neměli zájem investovat do drahého zvukového vybavení. A na druhé straně filmová studia neměla důvod produkovat zvukové filmy, které nebylo kde promítat. Obě firmy, americká Western Electric i německá Tobis - Klangfilm, se nakonec dohodly v roce 1930 o rozdělení světa do sfér vlivu, které přetrvalo až do vypuknutí druhé světové války.<sup>25</sup>

## **1.5 "Zlatá éra" Hollywoodu 1932 - 1946**

Během dvacátých let se v Americe konsolidoval trust pěti velkých filmových studií, který měl za úkol bránit trh před nástupem nových studií. Tento trust sledoval především ekonomické cíle, a zejména během velké hospodářské krize, která vypukla v roce 1929, měl i tichou podporu vlády. Společnosti tohoto trustu, označované jako "*Velká pětka*" nebo

---

<sup>23</sup> Směrový mikrofón je zařízení, které zachytává zvuk pouze z jednoho směru, nejčastěji pouze zepředu. Při jeho použití je značně omezeno množství zachycených ruchů nesouvisejících se snímanou scénou.

<sup>24</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 204.

<sup>25</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 209.



"Majors",<sup>26</sup> musely pro své členství splnit především podmínku vertikální integrity, tzn. musely si samy vyrábět materiál, na který se natáčelo, mít vlastní filmová studia i distribuční síť kin. Dále společnost, která se chtěla stát členem "Majors", musela mít určitý kapitál, možnost uvádět zahraniční distribuce a naopak i své filmy promítat v zahraničí. Studia, jež nesplňovala tyto požadavky, nejčastěji tím, že nevlastnila žádná kina, nebo jen několik málo sálů, se nazývala "Minors". Skutečná konkurence mezi těmito dvěma skupinami neexistovala, neboť spolu kooperovaly s výhodami pro obě strany tak, aby pokryly prakticky všechny potřeby trhu. Filmy "Majors" se dostávaly i do kin, ke kterým měli přístup jen "Minors", a naopak si "Minors" občas půjčovaly hvězdy a režiséry, stejně jako řetězce kin od "Majors". Celkový počet studií ovládajících americký filmový trh se touto spoluprací ustálil na osmi. Malá studia, která točila nízkorozpočtové filmy bez velkých hvězd a s minimálním ziskem, zaměřená na určitou úzkou cílovou skupinu diváků, se nazývala "Nezávislí".<sup>27</sup>

Velká hospodářská krize na čas učinila přítrž filmovému boomu dvacátých let. Mnoho studií čelilo finančním problémům, dokonce i velká "Majors" studia, a často dokonce zkrachovala. Ovšem této příležitosti se chopil právě zmiňovaný trust a i poté, co největší krize odezněla, svou politikou bránil vstupu nových studií na trh. Když byl takto omezen počet studií na trhu, musela vzrůst produkce filmů u stávajících studií tak, aby byla uspokojena poptávka. Toho studia docílila opakovaným využíváním kulis, herců i zápletek, aby mohla produkovat co nejvíce filmů s co nejmenšími náklady. Především studio Warner Bros. bylo známé "recyklováním" zápletek svých filmů až do jejich úplného vyčerpání.<sup>28</sup> Počátek krize a s ní ruku v ruce nástup zvukového filmu tvrdě dopadl i na majitele kin. Amerika měla nejvyšší nezaměstnanost v historii a zábava v kině musela jít stranou. Ovšem během druhé světové války se Spojené státy ekonomicky pozvedly a návštěva kina se opět stala běžnou součástí všedního života především silné střední vrstvy. Na počátku třicátých let se ovšem mnohá kina musela zavřít, a prakticky všechna propouštěla pracovníky spjaté s ným filmem - uvaděče, herce, hudebníky. Majitelé kin byli nuceni, pokud se chtěli vyhnout

---

<sup>26</sup> Termíny "Majors" neboli "Velcí" a "Minors" neboli "Malí" budu používat v souladu s literaturou v jejich obvyklejším anglickém tvaru.

<sup>27</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 222.

<sup>28</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 223.

dramatickému zvýšení vstupného, hledat i další možnosti výdělku. Díky tomu se mimo jiné zrodil dodnes fungující prodej občerstvení v kinech.<sup>29</sup>

Co se technických vylepšení týče, v tomto období dominuje stále černobílý film, nově ovšem se zvukem. Práce se zvukem prožívala velký rozmach a postupně byly eliminovány problémy z počátků zvukového filmu, tak jak jsou uvedeny v kapitole 1.4. Zvukový film také zrodil nový populární žánr - muzikál. Rozvíjelo se též klasické filmové "řemeslo", především práce s kamerovými jeřáby a filmové triky. Důležitou novinkou se stal vynález firmy Technicolor, která počátkem 30. let objevila způsob, jak zachytit na filmový pás barvy. V principu šlo o hranol v kameře, který lámal zachycené světlo na tři filmové pásy, na každý pás jednu ze tří základních barev.<sup>30</sup> Tento proces zvyšoval výrobní náklady filmu zhruba o třicet procent, byl proto používán jen u vybraných filmů. Nejdříve u animovaných, později i u hraných snímků. Dnes považujeme barevnost filmu za prvek navozující realističnost, ovšem v počátcích barevného obrazu byly barvy asociovány s fantazií a snovým světem. Přesto tyto technologické inovace nijak výrazně nezměnily etablovaný hollywoodský styl vyprávění.<sup>31</sup>

Co se týče neamerické filmové produkce, ta pokračovala v národních tradicích, ovšem vlivem válečných událostí se v Evropě dostala ke slovu vedle nenáročné oddychové tvorby především propagandistická, nacionalistická a antisemitská díla, ponejvíce v německé režii. I sovětská kinematografie šla už od bolševické revoluce vlastní cestou a oslavovala vládnoucí režim. Za úspěchem hollywoodských filmů na domácí půdě ve Spojených státech, ale i v zahraničí, stálo jednak velké množství filmů s populárními hvězdami, filmů uměleckých, ale především nenáročně zábavných, ale také trust osmi největších amerických filmových studií zaručující stabilitu domácího trhu, značný ekonomický vzestup Spojených států za války a do určité míry i neoficiální "reklama" ze strany amerických vojáků v Evropě.<sup>32</sup>

---

<sup>29</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 226.

<sup>30</sup> RÖWEKAMP, B., *Hollywood*, s. 71.

<sup>31</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 232.

<sup>32</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 243.

## 1.6 Nástup a rozšíření televizní produkce 1946 - 1959

Poválečná doba ve Spojených státech byla obdobím velkého ekonomického rozkvětu. Ovšem pro studia filmového trustu to doba až tak příznivá nebyla. Již před druhou světovou válkou se objevily první žaloby proti jejich obchodním praktikám, které bránily menším studiím v přístupu na trh. Díky několika ústupkům a druhé světové válce se celý spor táhnul několik následujících let. Průlomový rozsudek v tzv. "*Procesu Paramount*"<sup>33</sup> padl až v roce 1948 a znamenal konec klasického trustového Hollywoodu. Americký Nejvyšší soud zakázal monopolistické obchodní praktiky velkých studií a především nařídil oddělení řetězců kin od mateřských filmových společností. To přivítala především malá nezávislá studia, ovšem ve větší míře se systém distribuce příliš nezměnil. Malá studia totiž neměla na rozdíl od těch velkých potřebné zázemí pro celostátní propagaci a distribuci a musela se tedy znovu dohodnout s "*Majors*" o využití jejich distribuční sítě.<sup>34</sup>

Jiným problémem, kterému musel Hollywood čelit, byla poválečná antikomunistická hysterie. Od roku 1947 fungoval ve Spojených státech "*Výbor pro neamerickou činnost*" (HUAC), jehož pracovní náplní bylo odhalování "podvratné činnosti" skutečných i domnělých komunistů. Protože Hollywood nabízel kreativní a liberální prostředí, a celá řada filmových tvůrců se ve třicátých letech otevřeně hlásila k socialistickým ideálům, nevyhnulo se vyšetřování HUAC-u ani jemu. Řada lidí byla obviněna ze sympatií ke komunismu a byla postavena před dilema - veřejně se přiznat a zřeknout se svého přesvědčení, často ještě předtím ovšem nahlásit všechny své podobně smýšlející přátele, nebo přestat vykonávat své povolání.<sup>35</sup> HUAC se zaměřoval především na filmové autory, kteří byli zodpovědní za obsahy filmů. Známý je případ "*Hollywoodské desítky*", deseti tvůrců, kteří odmítli veřejně odsoudit levicové ideály (někteří ne kvůli svému politickému přesvědčení, ale s odvoláním na základní lidská práva zakotvená v ústavě, konkrétně na právo na svobodné vyjádření názoru) a donášet na kolegy, za což byli dočasně zatčeni a byla jim znemožněna práce u filmu. Tato

---

<sup>33</sup> "Proces Paramount" se takto nazýval podle prvního žalovaného studia, ovšem stejné žalobě čelilo i sedm zbývajících studií "Majors" i "Minors". RÖWEKAMP, B., *Hollywood*, s. 109.

<sup>34</sup> RÖWEKAMP, B., *Hollywood*, s. 110.

<sup>35</sup> KUPŠĆ, J., *Malé dějiny filmu*, s. 103.

vyostřená atmosféra strachu a podezírání stála Hollywood mnoho potencionálně úspěšných děl i talentů a odrazila se i v celospolečenské neochotě akceptovat zahraniční filmy.<sup>36</sup>

Mezi tyto problémy se vklínil ještě jeden stále mocnější protivník Hollywoodu - televize. Televizní přijímač byl ve svých principech popsán už v 19. století, ovšem první fungující přístroje se objevily ve druhé polovině dvacátých let a pro veřejnost se televize představuje ve třicátých letech. Zatímco rozhlasový přijímač mělo mnoho amerických domácností již před druhou světovou válkou, s hromadnou pásovou výrobou televizních přijímačů se mohlo začít až po válce, kdy opadla nutnost zbrojní výroby. V padesátých letech proto televizní trh rychle expandoval, na úkor návštěvnosti tradičních kin.<sup>37</sup>

Hollywoodská studia ovšem toto nové médium nepodcenila - naopak se snažila televizní tvorbu ovládnout velmi brzy, ovšem kvůli zákazu americké Federální komunikační komise (FFC) jim to bylo umožněno až v roce 1950 a studia toho okamžitě využila. Do televizních produkcí tak odcházeli zkušení filmoví pracovníci a menší studia pronajímala své prostory a vybavení televizím. Díky tomu se hollywoodské filmy dostaly přímo do obývacích pokojů stále rostoucího počtu lidí. Tyto televizní produkce, byť stále pod značkou velkých hollywoodských studií, ovšem přebraly roli bývalých "*Minors*", tzn. méně kvalitní levnou tvorbu. Velké výpravné, a zároveň nákladné filmy byly stále dominantou tvorby pro kina, která televizní tvorbu převyšovala i technicky, co se ostrosti obrazu a zvuku týče.<sup>38</sup>

Ve světě vládlo mocenské napětí mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, které se odrazilo i na filmové tvorbě. Výroba filmů v SSSR a USA se kromě námětů lišila i celkovým fungováním filmového průmyslu, který byl na Východě financován ze státní kasy, ovšem za cenu podřízení se státnímu dohledu a cenzuře, díla také zpravidla vznikala podle potřeb politické "objednávky". Situace v západní Evropě této doby byla do značné míry formována kombinací hollywoodského stylu a navázáním na předválečnou národní kinematografii. Americký filmový průmysl sklízel úspěchy především nízkou cenou i v zemích třetího světa, kde televize ještě neprorazila a obyvatelé rychle rostoucích měst navštěvovali kina mnohem častěji než Evropané či Američané. Přesto i v těchto třetích zemích vznikla silná národní

---

<sup>36</sup> RÖWEKAMP, B., *Hollywood*, s. 113.

<sup>37</sup> KUPŠĆ, J., *Malé dějiny filmu*, s. 103.

<sup>38</sup> RÖWEKAMP, B., *Hollywood*, s. 115.

filmová tvorba, i když tyto země neměly před válkou žádnou, nebo jen minimální filmovou tradici - jako například Jižní Korea nebo Hongkong.<sup>39</sup>

### **1.7 "Nová vlna" 1960 - 1980**

Koncem padesátých let Evropané i Američané měli vysokou životní úroveň, více volného času než kdy dřív a především mladá generace se začala odlišovat ve svém vkusu a hledala namísto tradičních studiových filmů něco nového. Ve Francii se už na počátku padesátých let zrodil "spor o autorství", ve kterém André Bazin (1918 - 1958) prosazoval teorii Alexandra Astruce (\* 1923) "*kamery-pera*",<sup>40</sup> podle které má zásadní vliv na autorství a na celou podobu filmu režisér, nikoliv scénárista. Režisér zde zachází s kamerou stejně jako spisovatel s perem a vtiskává dílu osobitý rukopis a významové bohatství. Bazin tak odmítl neosobní, řemeslnou tvorbu ve studiích.<sup>41</sup>

Z tohoto principu vycházela tzv. "*Nová vlna*" kinematografie, která byla spjatá se zájmem o umělecké filmy, jež vycházely z národních kinematografií a bořily dominantní postavení Hollywoodu a tradiční kinematografie. Filmy "*Nové vlny*" nebyly tak stylově jednotné jako filmy předchozích období a často byly točeny mladými režiséry pro mladé diváky. Rušily zažitě vyprávěcí postupy, otevíraly tabuizovaná témata, využívaly dlouhých záběrů ručních kamer, deformovaly realitu, kterou měly zachycovat, lze u nich vysledovat záměrně "amatérský" střih. Velkým přínosem pro "*Novou vlnu*" byla i Československá tvorba, která díky politickému uvolnění v šedesátých letech mohla reagovat na aktuální světové proudy.<sup>42</sup>

V protikladu k těmto trendům se klasický Hollywood ocitl v hluboké krizi. Nástup televizního vysílání velká studia sice podchytila, ale tím že, přesunula méně náročnou tvorbu výhradně na televizní studia, udělala velkou chybu. Poté, co přišla o tyto "béčkové" filmy, soustředila se hollywoodská studia pouze na produkci extrémně nákladných velkofilmů. Filozofie tohoto rozhodnutí byla taková, že návštěva kina se stane zážitkem, který na televizní

---

<sup>39</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 402.

<sup>40</sup> Teorie "*kamery-pera*" je francouzsky označována jako "*cámara-stylo*". KUPŠČ, J., *Malé dějiny filmu*, s. 123.

<sup>41</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 428.

<sup>42</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 477.

obrazovce nepůjde reprodukovat, a proto divák přistoupí na zvýšené vstupné výměnou za dlouhohrající velkolepou podívanou. Bohužel mnoho těchto velkofilmů střížených podle klasických předloh s důrazem na podívanou, jednoduché příběhy a patos u diváků propadlo a jejich tržby nepokryly ani výrobní náklady, což s absencí "béčkových" filmů, které by studiím zaplatily ztráty, vedlo k zoufalému hledání cesty ven a nezbytné reorganizaci Hollywoodu. V šedesátých letech proto hollywoodská studia uvolňují svou tvorbu, což se týče zejména zobrazování násilí a sexuality. V krátkém období přelomu šedesátých a sedmdesátých let pod vlivem evropské tvorby i ta hollywoodská zahořela kreativní uměleckou tvorbou spíše než tou komerční. Zároveň se v této době otevřely dveře i nezávislým režisérům, kteří se zhlédli v evropské "Nové vlně". Nakonec se ale tzv. "Nový Hollywood" vrátil ke starým šablonám, byť přešitým na míru nové době, spoléhajíc na technologické efekty, někdy až naturalistické násilí, "obyčejné" hrdiny, se kterými je možné se lehce identifikovat a tradiční šťastné konce. Typickými představiteli tohoto návratu jsou Steven Spielberg (\*1946) a George Lucas (\*1944).<sup>43</sup>

## **1.8 "Postmoderní" film 1980 - 1998**

Do osmdesátých let vstoupila s prezidentem, který měl na Hollywood úzké osobní vazby. Byl jím bývalý herec Ronald Reagan (1911 - 2004), jehož zahraniční politika vůči SSSR byla velmi tvrdá, a podobné popularitě jako Reagan se v duchu doby těšila i filmová tvorba zaměřená na drsné akční hrdiny. Reaganův blízký vztah k Hollywoodu byl vidět i v politické rovině poté, co se jeho návrhu na využití vesmírných družic jako zbraňových nosičů začalo přezdívat podle populárního filmu - "*Hvězdné války*".<sup>44</sup> Film tedy v americké společnosti, ovšem nejen v té americké, pevně zakořenil. Velké změny se udály v zákulisí "*Majors*" studií, která v předchozím období definitivně opustila politiku vertikální integrace a stala se součástí velkých nadnárodních konglomerátů. V roce 1976 japonská firma Matsushita představila svůj kazetový videorekordér Video Home System (VHS). Ten se ve Spojených státech rozšířil velice rychle, ovšem zpočátku mu hollywoodská studia příliš nevěřila, kvůli strachu z ještě více klesajících tržeb. Jejich obavy byly ale neopodstatněné, naopak studia brzy zjistila, že vhodným marketingem je možné dosáhnout obrovských zisků. V druhé

---

<sup>43</sup> RÖWEKAMP, B., *Hollywood*, s. 136.

<sup>44</sup> V anglickém originále *Star Wars*, 1977 (první film ze stejnojmenné šestidílné série).

polovině osmdesátých let studiím plynul větší zisk z prodeje a půjčování videokazet, než ze vstupného v kinech. Podobnou příležitost našla velká hollywoodská studia také v kabelové a satelitní televizi, které nabízely divákovi od konce sedmdesátých let více programů, ze kterých si mohl vybrat.<sup>45</sup>

Ekonomické změny následoval i posun v hollywoodské tvorbě. Po pádu Železné opony se rozšiřuje trh a hollywoodské filmy lze najít doslova po celém světě. S přílivem nových peněz z konglomerátů se oprášil koncept nákladných podívaných, označovaných jako "*megafilmy*" - díla, o kterých se mluví dlouho před premiérou, jsou hvězdně obsazena i režírována a pro případ, že by v kinech neuspěla, jsou připravena ihned k vydání na přidružených nosičích typu VHS, či novějšího DVD. Zároveň jsou k nim produkovány i všemožné doplňkové a sběratelské předměty, spolu s masivní reklamní kampaní. Film v kině se tak stal jen jednou položkou započítávanou v celkovém součtu nákladů a výdělků.<sup>46</sup>

## **1.9 Film v digitální éře**

Systém magnetického záznamu videa na kazetu s magnetickým páskem měl pro hollywoodská studia velký význam, ovšem trpěl několika neduhy. Magnetický pásek se brzy opotřeboval a byl celkově náchylný k poškození, což byl problém především pro půjčovny videokazet a soukromé majitele kazet, ale na druhé straně bylo relativně jednoduché pořídit kopii originální kazety, což studia sledovala s nelibostí. Koncem devadesátých let se proto objevil nový, digitální nosič - Digital Versatile Disk (DVD). Tento formát měl menší výrobní náklady a vyšší životnost než VHS kazety, a jeho obsah se dal různě šifrovat a kódovat tak, aby bylo znemožněno vytváření kopií anebo promítání nového DVD v regionu s rozdílným kódováním.<sup>47</sup> Zároveň s rozšířením nového nosiče se zlepšila kvalita obrazu nejen na nosiči, ale i na nových televizorech s velkými úhlopříčkami a kvalitními reprosoustavami, takže domácí zážitek ze sledování filmu se stále více blíží tomu v kině. Úspěšný přechod z VHS na

---

<sup>45</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 708.

<sup>46</sup> RÖWEKAMP, B., *Hollywood*, s. 140.

<sup>47</sup> Regionální kódování DVD a DVD přehrávačů znamená, že je možné přehrávat disky uvedené pouze na stejném regionálním trhu jako přehrávač. Svět je rozdělený na 6 regionů. Tento systém byl vytvořen, aby filmová studia měla kontrolu nad datem a cenou vypuštění DVD na daný trh.

digitální formát následují i tvůrci filmů a drtivá většina nových filmů je už natočena digitálně.<sup>48</sup>

Nadšení z možností digitálních efektů vyvrcholilo v roce 2001 pokusem o kompletně počítačem generovaný fotorealistický snímek "*Final Fantasy: Esence života*",<sup>49</sup> který ovšem i přes působivou vizuální stránku propadl. V současnosti se nicméně digitálních triků využívá ve velké míře, a často v souvislosti s novým filmovým trendem, 3D zobrazením. 3D obraz využívá různých technologií k docílení prostorového efektu, ovšem téměř vždy je zapotřebí mít nasazeny speciální brýle. Nejúspěšnějším snímkem založeným na této technologii je film Jamese Camerona "*Avatar*" z roku 2009. Nejnověji se také u nových či modernizovaných kinosálů objevují první digitální distribuční projektory. Ty umožňují přístup na datová úložiště, odkud by se film stáhl přímo do kina, bez nutnosti distribuční společnosti a bez rizika pořízení pirátské kopie během transportu díla.

Ve filmovém průmyslu se jako další digitální nástroj využívá také internet, zpočátku především jako reklamní místo, později jako seriózní informační a marketingový prostředek, jehož využitím je možno vytvořit kolem snímku auru kultovního díla ještě před jeho uvedením. Ovšem s rozšířením digitálních nosičů a rychlého připojení k internetu u stále většího počtu uživatelů filmová studia s hrůzou zjistila, že digitální ochrany proti kopírování rychle padají a filmy se stávají volně dostupné obrovskému množství lidí. V současné době proto velká filmová studia a další firmy angažované ve filmovém průmyslu tlačí na jednotlivé národní vlády, aby přijaly nebo účinněji prosazovaly legislativu na ochranu jejich autorských práv. I přesto má Hollywood dnes na globálním trhu dominantní pozici, i když vkus diváků je různorodější než kdy jindy a především díky internetu a nezávislým filmovým festivalům mohou nároční diváci sledovat filmy doslova všech žánrů a podob.<sup>50</sup>

---

<sup>48</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 709.

<sup>49</sup> V anglické distribuci jako *Final Fantasy: The Spirits Within*, 2001. Prvenství, co se týče kompletně počítačově animovanému snímku - ovšem nesimulujícímu realitu, patří snímku *Toy Story: Příběh hraček* z roku 1995. RÖWEKAMP, B., *Hollywood*, s. 158.

<sup>50</sup> THOMPSONOVÁ, K., BORDWELL, D., *Dějiny filmu*, s. 751.



## 2 Žánr ve filmu

### 2.1 Pojem "žánr"

Problematika žánru je dosti složitá, a to hned z několika různých důvodů. V první řadě pojem "žánr" není ve filmovém prostředí jednoznačně definován, ale přesto se tento pojem běžně používá a existuje určitý obecný konsenzus, co si pod tímto termínem představit. Například profesor Brock University v Kanadě Barry Keith Grant definuje žánr jako "opakování a variace známých příběhů, se známými postavami ve známých situacích za předpokladu diváckého očekávání vytvořeného během předchozího sledování žánrových filmů."<sup>51</sup>

Žánr je tedy systém konvencí a opakujících se prvků, které se svými jedinečnými parametry odlišují od ostatních systémů (žánrů) a v rámci své kategorie tak sdružuje podobné náměty, způsoby vyprávění a kompozice k tomu, aby dosáhl za použití stejných (nebo velmi podobných) prostředků vždy obdobného výsledného dojmu u diváků. Těchto konvencí je mnoho, a stejně tak je mnoho i žánrů.<sup>52</sup>

Velký podíl na nejasnostech, jak přesně by se žánr mohl definovat, má především fakt, že žánr filmu je možno hodnotit hned z několika hledisek najednou. Francouzský filozof a teoretik umění Jean-Marie Schaeffer proto rozlišuje pět základních rovin, které mají pomoci žánr vymežit:

- 1) Rovina vypovídání – otázka "kdo vypovídá" nám umožňuje odlišit kategorii dokumentárního a fikčního filmu: lze vypovídajícímu položit otázku "je to pravda?" (dokumentární film), nebo je tato otázka nepodstatná (fikce)?
- 2) Rovina určení – otázka "komu je film určen?" vymezuje např. kategorii filmů pro děti či rodinného filmu.
- 3) Rovina funkce – otázka "co film dělá?" (komedie nás rozesmává, horor v nás vyvolává strach).

---

<sup>51</sup> *Katedra filmových studií Univerzity Karlovy* [online]. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z <http://film.ff.cuni.cz/rozcestnik/teorie/zanr.pdf>.

<sup>52</sup> *Katedra filmových studií Univerzity Karlovy* [online]. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z <http://film.ff.cuni.cz/rozcestnik/teorie/zanr.pdf>.

4) Rovina sémantická – kategorizace filmů na základě jednotlivých prvků specifického žánrového "slovníku" (motivy, postavy, rekvizity, hvězdy: kovbojové a saloony patří do westernu, vesmírné koráby do sci-fi).

5) Rovina syntaktická – soubor širších formálních a významotvorných struktur spjatých s daným žánrem (např. hraniční střet civilizace s divočinou ve westernu).<sup>53</sup>

Vedou se také spory o tom, zda jsou žánry celosvětově univerzální, nebo zda mají rozdílné regionální odchylky. Zastánci nadnárodního pohledu, kteří vnímají žánr jako obecně srozumitelný na globální úrovni, vycházejí především z hollywoodských žánrových standardů. Zastánci regionální žánrové percepce naopak využívají komparace místní a právě hollywoodské tvorby a poukazují na jejich odlišnosti.<sup>54</sup> Osobně se přikláním spíše k regionálnímu vyznění žánrů, protože i když je hollywoodský standard opravdu v základních bodech přijímán po celém světě velmi podobně, v opačném srovnání, kdy je národní film promítán celosvětově, už míra porozumění diváků klesá, přestože hollywoodský i národní film jsou stejného žánru. Samozřejmě záleží na zvoleném srovnání, filmy ze stejného sociokulturního okruhu jsou přijímány mnohem lépe, než filmy z diametrálně odlišných kultur. Mezi komedií z České republiky a Slovenska tedy bude rozdíl jen minimálně, ale mnohem víc jich nalezneme při srovnání české a japonské komedie. Důvodem, proč je hollywoodský žánr využíván jako standard, tedy podle mého názoru, není jeho obecná univerzální srozumitelnost, ale globální rozšíření hollywoodských filmů, které umožňuje jednoduché a masové srovnání, protože tyto filmy zná takřka každý. Tato práce se bude zabývat pojetím žánru podle prvního hlediska, právě kvůli všeobecné znalosti hollywoodských filmů v našem prostředí.

## **2.2 Základní filmové žánry**

Žánry ve filmu, jakožto nejmladším masmédiu, z počátku čerpaly z předcházejících uměleckých forem, především z literatury a divadla, ovšem brzy se objevily žánry původem čistě filmové. Žánr je výsledkem období tzv. "klasického studiového Hollywoodu"<sup>55</sup>, kdy

---

<sup>53</sup> Cinepur.cz [online]. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z <<http://cinepur.cz/article.php?article=942>>.

<sup>54</sup> Cinepur.cz [online]. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z <<http://cinepur.cz/article.php?article=942>>.

<sup>55</sup> Více viz kapitola 1.5.

pomáhal studiím standardizovat filmovou výrobu a docilovat tak větších zisků. Filmový žánr je tedy obecné označení, které o filmu vypovídá, jaký je jeho základní námět a nástin děje, jinak řečeno, naznačuje, co od něj může divák očekávat. Výhoda tohoto naznačení děje ve filmu je zřejmá – divák má jednoduchou možnost, podle které může výběr filmu přizpůsobit svým konkrétním požadavkům. Ovšem podle kritiků žánrové teorie je tento systém příliš mnohotvárný, než aby se dal uchopit, ale zároveň na druhé straně eventuální ochota na žánrovém systému participovat omezuje tvůrčí svobody režiséra, protože má rázem svázané ruce žánrovými pravidly.<sup>56</sup>

Mezi základní filmové žánry tedy patří: drama, komedie, historický film, životopisný film, dobrodružný film, hudební film, western, dokumentární film, sci-fi a fantasy film a umělecký film.<sup>57</sup> Nejedná se o kompletní seznam celé plejády žánrů, neboť žánrů je možné vymezit mnohem více, avšak domnívám se, že se dají zařadit pod některou z těchto kategorií (například horor bych zařadil jako subžánr dramatu). Nehledě na to, že ani v minulosti se nedalo říci, že by se filmy točily výhradně žánrově vyhraněné, ovšem dnes jen opravdu málokterý film splňuje parametry pouze jednoho žánru. Naopak tvůrci cíleně usilují o žánrová prolínání, čímž se snaží nabídnout publiku nové pohledy na film. Některá z těchto žánrových prolnutí by se dnes už dala počítat za samostatné žánry, například romantická komedie. Méně tradičních žánrové mixy mohou ovšem ztížit rozhodování diváka, který najednou neví, co od takového mixu žánrů očekávat. Od každého žánru má divák určitá očekávání, a pokud jsou tyto žánry nevhodně smíchány, může to diváka odradit i za předpokladu, že odděleně by je přivítal. Nicméně zdůrazňuji, že hodnocení konkrétních filmů je záležitost nadmíru individuální, stejně tak jako metoda jejich výběru. Pro mnoho lidí je výběr filmu podle žánru jen jedním z více faktorů, které se podílejí na konečném rozhodnutí. Pojďme si jednotlivé žánry představit a naznačit, které další subžánry mohou tyto kategorie obsahovat.

---

<sup>56</sup> *Katedra filmových studií Univerzity Karlovy* [online]. [cit. 2012-03-22]. Dostupné z <http://film.ff.cuni.cz/rozcestnik/teorie/zanr.pdf>.

<sup>57</sup> Toto rozdělení se týká především hraných filmů. Filmy animované a kreslené se kvůli své vizuální formě obecně vnímají jako specifické kategorie, přestože co se žánrového rozdělení týče, nebyl by problém začlenit je do této struktury. Specifické druhy filmů, jako jsou například reklamní videa, osobní nahrávky nebo filmy pro dospělé do tohoto žánrového rozdělení nezahrnuji vůbec.

### 2.2.1 Drama

Drama patří mezi nejstarší žánry, které se objevují už ve starověkém Řecku v divadelní tvorbě, především ve formě tragédií. Ze své původní podoby svázané pevnou vyprávěcí strukturou a jednotou místa a času se tento žánr vyvinul v mnohvrstevnou a různorodou kategorii. Moderní drama se vyznačuje především silným příběhem s důrazem na lidské osudy a charaktery. Mezi dramata se dají počítat různé příběhy, například příběhy ze života, milostná dramata, kriminálky, horory, thrillery a další.<sup>58</sup>

### 2.2.2 Komédie

Komédie má stejné kořeny jako drama, sahají tedy do starověkého Řecka. Tehdy byla komédie opakem tragédie. Obsahuje humorný nadhled na zobrazované dění a řadu komických situací. Je zde ovšem otázka vkusu a nevkusu zobrazovaných situací, a na rozdíl od dramatu je zde vnímání kvalit díla ještě osobitější, protože úzce souvisí s naturelem každého jednotlivého člověka. Komédie mají zpravidla menší důraz na lidské charaktery a jejich vývoj a ve většině případů mají také šťastný konec. Výjimkou mohou být například tragikomédie. Jako komediální se dá hodnotit velké množství filmů, například dnes velmi populární romantické komedie, situační (v minulosti ve zveličené podobě známé jako grotesky), konverzační nebo "crazy" komedie. Vyhraněným druhem komedie stavícím na satirickém zpracování látky je parodie.<sup>59</sup>

### 2.2.3 Historický film

Zpracovávání historických událostí do podoby uměleckého díla není pouze doménou moderní doby, ale objevuje se už za starověkého Říma. Úzce souviselo s rozšířením prózy, jako akceptovaného uměleckého útvaru a námětově se tehdy čerpalo především z řeckých a později i římských dějin. Historický film se může natáčet buď podle skutečné historické

---

<sup>58</sup> CIEL, Martin. Žáner v hranom filme a niekoľko súvislostí s dôrazom na druhú polovicu XX. storočia – dobrodružstvo, komédia, melodráma. In: *Žáner ve filmu*. 1.vyd. Praha: Národní filmový archiv v Praze, 2004. s. 91- 95.

<sup>59</sup> CIEL, Martin. Žáner v hranom filme a niekoľko súvislostí s dôrazom na druhú polovicu XX. storočia – dobrodružstvo, komédia, melodráma. In: *Žáner ve filmu*. 1.vyd. Praha: Národní filmový archiv v Praze, 2004. s. 91- 95.

události, nebo na pozadí historických událostí. Tyto dva rozdílné přístupy se odrážejí především v míře dramaturgického přizpůsobení historických faktů danému filmovému vyprávění. V případě filmu podle skutečnosti je míra přizpůsobení si faktů sdělovanému příběhu menší, než u filmu na historickém pozadí, ovšem nesmíme zapomínat, že i zde je určitá dramatická fabulace přítomna takřka vždy. U filmů na historickém pozadí je scénáristova ruka mnohem méně svázána, a proto se tento typ historického filmu často kombinuje s jiným žánrem, například romancí, komedií nebo válečným dramatem.<sup>60</sup>

#### **2.2.4 Životopisný film**

Životopisný žánr můžeme vysledovat do středověku, kde byl populární jako legendy o skutečných církevních světcích. Od historického žánru se odlišuje především úzkým zaměřením na životní osudy jednoho vybraného jednotlivce. Tyto osudy mohou být lehce dramaturgicky upraveny, ale očekává se, že v hlavních bodech dodržují historická fakta. Námětem životopisných filmů bývají osobnosti, které vynikly v nějakém směru a něčím se zapsaly do historie, proto má tento žánr kromě historického filmu také blízko k dramatu. Podobně jako v literatuře může režisér jako tvůrce filmu natočit svou autobiografii, ovšem oproti literatuře to není až tak běžný jev.<sup>61</sup>

#### **2.2.5 Dobrodružný film**

Také dobrodružný film můžeme, samozřejmě v literární, nikoliv filmové podobě, najít už ve středověku v podobě rytířských eposů. Ty měly, podobně jako dobrodružné filmy dnes, za úkol především bavit, podněcovat fantazii, představit exotické kraje a ukázat dokonalého hrdinu. Ve středověku jím byl typicky rytíř, nyní to může být například voják nebo kladný tajný agent. Za subžánr dobrodružných filmů považuji i akční filmy, které stavějí na charismatu ústředního hrdiny, jeho bojových schopnostech a realistickém znázornění násilí. Tato podkategorie byla velmi populární především v osmdesátých letech dvacátého století.<sup>62</sup>

---

<sup>60</sup> BERGAN, Ronald. *Film*. Praha: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-136-2, s. 138.

<sup>61</sup> BERGAN, R., *Film*, s. 123.

<sup>62</sup> CIEL, Martin. Žáner v hranom filme a niekoľko súvislostí s dôrazom na druhú polovicu XX. storočia – dobrodružstvo, komédia, melodráma. In: *Žáner ve filmu*. 1. vyd. Praha: Národní filmový archiv v Praze, 2004. s. 91-95.

### 2.2.6 Hudební film

Hudební film, pokud nepočítáme jako jeho předchůdce operu, je žánr poměrně mladý. Vznikl až ve druhé polovině dvacátých let dvacátého století, v době kdy byla objevena technologie nahrávání a synchronizace zvuku s filmovým obrazem.<sup>63</sup> Děj tohoto filmu je posouván vpřed pomocí písní, vesměs doprovázených tanečními scénami. Mezi písňovými scénami mohou probíhat i normální dialogy. Variantou hudebního filmu je filmový muzikál, který často bývá adaptací divadelní formy muzikálu.<sup>64</sup>

### 2.2.7 Western

Tento tradiční americký žánr je do značné míry definován prostředím, kde se odehrává, tj. na Divokém západě. Divoký západ je označení jihozápadních a západních oblastí USA v době od osmnáctého do počátku dvacátého století. Tato doba a oblast byly charakteristické postupným pronikáním bílých osadníků do málo civilizovaných indiánských teritorií a z toho plynoucích násilných konfliktů. Hrdinové těchto filmů jsou tak často kovbojové nebo potulní pistolníci a děj se točí kolem hledání spravedlnosti a práva se zbraní v ruce. Kromě amerických westernů jsou mezi klasiku tohoto žánru počítány také italské westerny ze šedesátých let, zpočátku posměšně označované jako spaghetti-westerny.<sup>65</sup>

### 2.2.8 Dokumentární film

Dokument se proti doposud uvedeným žánrům vyhraňuje velmi odlišnou formou. Na rozdíl od jiných žánrů totiž nemusí sledovat nějaký konkrétní příběhový děj a primárně nemusí být ani hraný. Především zachycuje v co největší možné míře realitu a představuje pokud možno pravdivé informace k danému tématu. Z uvedených žánrů má největší informační hodnotu. Škála témat, kterou může dokumentární film zachycovat, je velmi široká, od životopisného, přes přírodovědný nebo místopisný až po sociální dokument a další.<sup>66</sup>

---

<sup>63</sup> Více viz kapitola 1.4.

<sup>64</sup> BERGAN, R., *Film*, s. 153.

<sup>65</sup> BERGAN, R., *Film*, s. 174.

<sup>66</sup> BERGAN, R., *Film*, s. 134.

### 2.2.9 Sci-fi a fantasy

Literární žánr sci-fi, podle anglických slov science fiction neboli vědeckofantastický žánr, vznikl v devatenáctém století a do filmu pronikl zásluhou George Méliése již krátce po vynálezu kinematografu.<sup>67</sup> Je charakteristický spekulacemi o tom, jak by mohla vypadat budoucnost, dosud neznámé technologie nebo životní formy z vesmíru. Často si také pohrává s úvahami o alternativní minulosti. Podobným žánrem je fantasy, ale na rozdíl od technologicky zaměřeného sci-fi žánru pracuje fantasy s magií a velmi často s více či méně odpovídajícími reáliemi středověkého světa. Oba tyto žánry mají za úkol diváka především pobavit, přesto mohou mít i filozofičtější rovinu, ve které mohou nabídnout zamyšlení nad konáním člověka v kontextu archetypálního souboje dobra a zla.<sup>68</sup>

### 2.2.10 Umělecký film

Poslední kategorie, umělecký film, je zvláštní tím, že oproti zbylým kategoriím si neklade za úkol v první řadě diváka pobavit ani poučit, ale umělecky na něj zapůsobit. Umělecký film je často provázaný s moderním uměním, jde tedy proti konvencím, šokuje, nutí k zamyšlení. Nemá nijak pevně danou strukturu vyprávění a ani předpokládaný efekt na diváka není jasně daný. S trochou nadsázky se dá říci, že tento žánr má za úkol být žánrově nezařaditelný.<sup>69</sup>

Z výše uvedeného seznámení se základními filmovými žánry vyplývá, že různé filmové žánry se od sebe značně odlišují. Jejich účelem je pak z pohledu diváka především možnost, jak se v široké nabídce filmů alespoň částečně zorientovat. Obecně se dá říci, že pro výukové účely se dají použít filmy všech žánrů, je ovšem třeba brát zřetel přímo na konkrétní film, prostředí a cíl, jakého chceme dosáhnout. Sci-fi film, například "*Válka světů*"<sup>70</sup> na motivy stejnojmenné knihy britského spisovatele Herberta George Wellse, má svou hodnotu při výuce literatury devatenáctého století a jejího ovlivnění technikou. Ovšem i když se tedy

---

<sup>67</sup> Viz kapitola 1.2.

<sup>68</sup> BERGAN, R., *Film*, s. 160.

<sup>69</sup> BERGAN, R., *Film*, s. 170.

<sup>70</sup> V anglickém originále *War of Worlds*, 2005

dá tento film ze stejného důvodu použít i pro dějepis, je lepší využít omezeného času pro práci v dějepisných hodinách s některým z mnoha dokumentů o Napoleonovi a napoleonských válkách.

Protože svou práci cílím především na výuku dějepisu, budu analogicky k tomu využívat ponejvíce filmy z žánrových kategorií dokumentů, historických filmů a životopisů. Pro moderní a nejnovější dějiny se ovšem nabízí ještě jeden druh filmů, který ovšem není definován tak jako ostatní žánrově, ale podle doby vzniku. Jde o kategorii pracovně nazvanou "dobové filmy", která obsahuje autentické záběry historických událostí dvacátého a jednadvacátého století. Pokud bych se měl držet striktně žánrového rozdělení, spadaly by tyto filmy z největší části k dokumentům. Přesto se od nich liší právě svou autentičností, protože nejsou vytvořeny zpětně, ale vznikly přímo v době, o které referují.



### 3 Klasifikace filmů podle MPAA

Jiným způsobem, jak vybrat vhodný film pro výuku, je kromě jeho žánru také zhodnocení obsahu konkrétního filmu. V konečné fázi výběru samozřejmě záleží na specifickém filmu a učiteli, který by se měl s filmem seznámit a sám na základě svých pedagogických zkušeností zhodnotit, které části se dají použít do konkrétních ukázek v souvislosti s tím, pro jaký ročník je ukázka určena. Ovšem ještě předtím, než se učitel rozhodne seznámit se s daným filmem, může mu především u hollywoodských filmů napomoci již publikované zhodnocení, které mu může napovědět, zda by nebylo lepší sáhnout po jiném filmu.

V České republice prozatím neexistuje na rozdíl od Spojených států žádná oficiální stupnice, hodnotící filmy podle jejich obsahu a vhodnosti pro různá publika, přestože Ministerstvo kultury její zřízení navrhuje.<sup>71</sup> Ochrana mravního vývoje dětí a mladistvých před škodlivým obsahem médií je v České republice řešena nedostatečně a velmi obecně. Neexistuje jednotný systém jasných piktogramů sloužících k označení audiovizuálních děl, a stejně tak ani instituce, která by měla vývoj tohoto systému a klasifikování jednotlivých děl ve své kompetenci. Jediná zákonná úprava v zákoně 273/1993 Sb. říká v §4, odst. 1 že: "*U audiovizuálního díla, jehož obsah by mohl ohrozit mravní vývoj nezletilých, se stanoví hranice jeho přístupnosti dosažením věku 15 nebo 18 let*". Podle stejného zákona má povinnost hranici přístupnosti českého audiovizuálního díla, které by mohlo ohrozit mravní vývoj mládeže, stanovit jeho výrobce, a zodpovědnost za jeho vyznačení na obalu má distributor díla. Není ovšem stanoveno, jak má toto označení vypadat, ani jakým způsobem se má míra ohrožení mravního vývoje mládeže posoudit.<sup>72</sup>

Ve Spojených státech ovšem podobná organizace existuje a nazývá se "*The Motion Pictures Association of America*" (dále MPAA), neboli Americká filmová asociace. Jedná se o neziskovou obchodní organizaci založenou v roce 1922, která slouží k ochraně zájmů filmových studií, boji s internetovým filmovým pirátstvím a zveřejňování ratingů jednotlivých

---

<sup>71</sup> Ministerstvo kultury ČR [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z <http://www.mkcr.cz/assets/media-a-audiovize/Koncepce-klasifikace-audiovizualnich-produktu-podle-vekovych-skupin---Zaverecna-zprava-o-reeni-p.pdf>

<sup>72</sup> Ministerstvo kultury ČR [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=511>

filmů. Jejimi členy jsou především velká hollywoodská studia, již zmiňovaná tzv. "Velká šestka": Walt Disney Studios, Sony Pictures, Paramount Pictures, 20th Century Fox, Universal studios a Warner Bros.<sup>73</sup>

Práce této asociace, se kterou se lze setkat nejčastěji, je právě hodnocení filmů. Podle průzkumů na americkém trhu se většina rodičů rozhoduje, který film zvolit právě podle jeho MPAA hodnocení. Toto hodnocení má pět kategorií, které zhruba naznačují, pro jaké publikum jsou vhodné podle svého obsahu. Hodnotí se především sexualita, násilí a společensky netolerované chování typu užívání drog.<sup>74</sup>

Hodnocení filmů v Americe není povinné, ovšem těchto šest největších studií má na americkém trhu dostatečnou váhu, aby většina kin tento systém akceptovala a odmítala promítat nehodnocené filmy. Výměnou za to mají přístup k nejnovějším dílům těchto studií. Film k ohodnocení mohou zaslat i nečlenská studia. Hodnocení v MPAA probíhá v radě 10-13 hodnotitelů a pro schválení do dané kategorie musí mít film nadpoloviční většinu hlasů pro. Pro ohodnocení filmů jiných studií nebo televizních produkcí existují i alternativní hodnotící subjekty, například tzv. "VoMeR", Voluntary Media Rating, za kterým stojí sdružení nezávislých studií frustrovaných hodnotící politikou MPAA, o které se domnívají, že je příliš moralistická, subjektivní a ve své podstatě kontraproduktivní.<sup>75</sup> Ovšem žádný z těchto alternativních systémů nedosahuje významu MPAA. Jednotlivé kategorie používané MPAA při klasifikaci filmu jsou:

- **G General audiences:** Filmy přístupné bez omezení, vhodné pro všechny věkové kategorie. Filmy v této kategorii ovšem nesmí být automaticky považovány za „dětské“, neboť tato kategorie pouze říká, že ve filmu nejsou zobrazeny scény ohrožující mravní vývoj dětí. Nic ovšem neříká o tématech diskutovaných ve filmu, a ta už nemusí být vhodná pro dětské diváky.

---

<sup>73</sup> *Motion Pictures Association of America* [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z

< <http://www.mpa.org/faq> >

<sup>74</sup> *Motion Pictures Association of America* [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z <<http://www.mpa.org/ratings/ratings-history>>

<sup>75</sup> *Voluntary Media Rating* [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z <[http://www.vomer.info/vomer\\_main.htm](http://www.vomer.info/vomer_main.htm)>

- **PG Parental guidance suggested:** Filmy, jejichž některé scény nemusí být vhodné pro malé děti a doporučuje se předchozí zkontrolování snímku rodičem, než se na něj dítě podívá. Filmy mohou obsahovat scény s mírným násilím a ostřejší mluvou.

- **PG 13 Parents strongly cautioned:** Filmy, které obsahují některé scény nevhodné pro děti mladší třinácti let, a u nichž je důrazně doporučeno předchozí zkontrolování snímku rodičem, aby posoudil, zda je film vhodný pro jeho dítě. V některých scénách filmu se může zobrazit násilí, které ovšem není realistické, extrémní, nebo dlouhotrvající, může zaznít vulgárnější jazyk a snímek může obsahovat řídce se vyskytující scény obsahující nahotu bez sexuálních konotací.

- **R Restricted:** Filmy, na něž děti mladší sedmnácti let mohou pouze v doprovodu rodičů, kterým je velmi důrazně doporučeno pečlivě zvážit, zda je film vhodný pro jejich dítě. Témata násilí, sexuality, vulgární mluvy a užívání drog jsou v této kategorii silnější a častější, než v kategorii PG-13.

- **NC-17 No one 17 and under admitted:** Filmy nepřístupné dětem pod sedmnáct let. Obsah těchto filmů je podán formou vhodnou pouze pro dospělé diváky.<sup>76</sup>

Obdobné hodnotící systémy existují i v jiných státech. Velmi propracované systémy mají například v Nizozemí nebo ve Velké Británii, a fungují na podobném principu jako ten americký. Většinou jsou tyto filmy označené výmluvným piktogramem, ze kterého je jasné, pro jaké publikum je film určen. Problémem provázející tuto americkou hodnotící stupnici je především nařčení z pokusů o zavedení cenzury, zejména v souvislosti s tím, jak je tento systém prosazován ze strany velkých amerických studií na jejich domácím trhu. Pokud má film v hodnocení vysokou kategorii, je zřejmé, že návštěvnost publika z nižších kategorií bude mnohem menší a to se může projevit na tom, kolik film v kinech vydělá. Proto jsou tvůrci tlačeni do určité sebecenzury, aby jejich film mohl zůstat v předem plánované kategorii, což některé kruhy hodnotí jako omezování tvůrčí svobody. Dalším nešvarem může být otázka kritérií hodnocení. Základní hodnotící kritéria jsou samozřejmě uvnitř MPAA daná, ale mohou se lišit v tom, co režisér považuje za přijatelné, ovšem hodnotící komise už

---

<sup>76</sup> *Motion Pictures Association of America* [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z <<http://www.mpa.org/ratings/what-each-rating-means>>

ne. Přesto toto hodnocení může učiteli usnadnit výběr filmu, protože na základní škole by měl pedagog v drtivé většině případů používat filmy a ukázky odpovídající kritériím kategorie maximálně PG-13. Samozřejmě jde o kritéria pouze orientační a záleží na konkrétním učiteli a jeho posouzení ukázky. Jednotlivá hodnocení většiny amerických filmů lze najít na internetové adrese [www.filmratings.com](http://www.filmratings.com).

## 4 Didaktický aspekt práce s filmem ve výuce

### 4.1 Vybrané charakteristiky filmu ve výuce

Film ve vyučování má především značný motivační potenciál, protože je žákům důvěrně známý z domácího prostředí a v tradičně pojatých hodinách představuje vítané zpestření. Sledování filmu napomáhá ke zvýšené pozorovací, představovací a myšlenkové aktivitě u žáků. Při používání tradičních výukových filmů a splnění základních podmínek (vhodný výběr profesionálních filmů, doplnění o doprovodné písemné materiály a částečně také doplňující tradiční výklad) bylo dosaženo i značné efektivity tohoto způsobu vyučování.<sup>77</sup> "Normální" hollywoodské filmy, na které se v této práci zaměřuji především, této efektivity samozřejmě nedosáhnou, protože nejsou primárně cíleny na přenos informací, ale spíše dojmů a emocí. Ovšem domnívám se, že právě o to více stoupá jejich hodnota jako motivačního prostředku, protože působí na ty stránky žákovi osobnosti, které v tradičním vyučování příliš podnětů nemají. Svou roli také hraje fakt, že mnoho filmů použitých v ukázkách žáci již znají z domácího prostředí, a díky tomu se nemusí bát o filmu diskutovat po skončení ukázky. Procvičují si tím své komunikační kompetence a kritické myšlení při rozlišování filmové a historické reality, přičemž především tuto schopnost kriticky "číst filmový obraz" je třeba opakovaně s žáky nacvičovat a zdůrazňovat její důležitost i pro mimoškolní prostředí.

Nicméně film ve vyučování má také několik nevýhod a úskalí. Především je to z hlediska aktivity žáků pasivní výuková metoda a jejich aktivizace se tedy dosahuje zejména vhodnou volbou ukázky, která by měla mít potenciál vyvolat u žáků vnitřní zaujetí, anebo doprovodnými opatřeními, kdy je žákům zadán jasný úkol, jež mají v souvislosti s ukázkou splnit.<sup>78</sup> Toto zadávání úkolů směřuje žáky k pochopení cíle promítání ukázky. Již zmiňovaná předchozí známost používaných filmů z domácího prostředí může mít na žáky i negativní efekt, pokud jsou z domova zvyklí například si při sledování televize dělat úkoly, povídat si, nebo daný film viděli několikrát a už pro ně není zajímavý. Jedinou obranou proti tomuto jevu je důsledné vedení žáků ke klidnému pozorování a přemýšlení nad videem i z jiných úhlů

---

<sup>77</sup> MAŇÁK, Josef, ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5, s. 184.

<sup>78</sup> MAŇÁK, J., ŠVEC, V., *Výukové metody*, s. 182.

pohledu. Dosáhnout toho lze především častým používáním různých filmových ukázek, a různých úkolů, které se k těmto ukázkám vztahují.<sup>79</sup>

## **4.2 Film jako metoda**

Využití filmových ukázek ve vyučování je jen jedním prostředkem v procesu výuky, jehož cílem je navození změn v myšlení, v dovednostech, ve vztazích a psychických procesech s cílem dosáhnout u žáků žádoucích vědomostí, aktivit, postojů, psychických stavů atd. Tento proces je velmi složitým otevřeným systémem vzájemných řízených interakcí učitele, žáků a vnějšího prostředí. Obecně se rozeznává několik fází vyučovacího procesu: motivace, expozice, fixace, diagnóza a aplikace. Vhodně připravená a vybraná filmová ukázka se může použít v každé z těchto fází, přestože zřejmě nejúčinnější je její použití v motivační, expoziční, nebo fixační fázi vyučovacího procesu. Pokud je filmová ukázka takto použita, stává se vyučovací metodou.<sup>80</sup> Z didaktického hlediska vyučovací metodu chápeme jako způsoby záměrného uspořádání činností učitele i žáků, které směřují ke stanoveným cílům.<sup>81</sup> Různé vyučovací metody mají obecně pro celý vyučovací proces velký význam, neboť umožňují propojení jednotlivých fází vyučovacího procesu do komplexního plynulého děje.

V souvislosti s vyučovacími metodami se musíme také krátce věnovat již zmiňovanému pojmu cíle ve vzdělávání, neboť metoda ve vyučování má směřovat právě k dosažení konkrétního cíle. V pojmu "cíl" se promítá představa jednotlivců i skupin o tom, čeho má být dosaženo, co se očekává, co je normou a k jakým změnám je třeba přistoupit, což se odráží v celkové koncepci výchovy a vzdělávání.<sup>82</sup> Cíle vzdělávání jsou stanovovány na několika úrovních, od obecných cílů studia, přes cíle jednotlivých tematických celků, až po dílčí cíle částí vyučovací hodiny. Použití filmových ukázek sleduje také určité cíle, ve vztahu k osobnosti žáka především kognitivní (rozvoj poznávacích procesů) a afektivní (utváření

---

<sup>79</sup> PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-070-7, s. 288.

<sup>80</sup> MAŇÁK, J., ŠVEC, V., *Výukové metody*, s. 13.

<sup>81</sup> SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. ISBN 80-85866-33-1, s. 166.

<sup>82</sup> VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0, s. 135.

postojů a hodnot), ale z pohledu vyučovací hodiny může filmová ukázka fungovat také jako motivační prostředek směřující žáky k nadřazenému cíli hodiny, což se také může hodnotit jako samostatný dílčí cíl.<sup>83</sup>

Vyučovací metody prošly dlouhým historickým vývojem, od antického Řecka, kde se uplatňovala při výuce především Sokratova metoda rozhovoru, přes středověk s jeho důrazem na slovní metody a z nich nejvíce na disputace. Významným průkopníkem nové přirozené metody vzdělávání založené na poznávání a napodobování přírody byl v 17. století český pedagog Jan Amos Komenský, zatímco v 19. století měla významné postavení Herbartova metodologie založená na analýze psychických procesů realizovaných při osvojování učiva. V soudobé společnosti se pak objevují snahy o hledání různých alternativních metod, které by co nejoptimálněji připravily žáky na vstup do moderní společnosti nejen po stránce formálně-znalostní, ale především po stránce seberealizační a seberozvojové. Tyto snahy o reformování školství tak, aby odpovídalo nejnovějším požadavkům na výchovu a rozvoj žáků, se projevují i v českém školském systému v podobě kurikulární reformy.<sup>84</sup>

Vytvoření komplexní klasifikace metod je velmi náročný úkol, neboť je třeba postihnout velké množství složitých a různorodých dějů. Různí autoři používají různá kritéria pro klasifikaci metod a proto je k dispozici více taxonomií. Jeden ze systémů, klasifikace metod podle Maňáka a Švece, byl vytvořen na základě rozdělení výukových metod do tří skupin podle zvyšující se složitosti edukačních vazeb.<sup>85</sup>

## **1. Klasické výukové metody**

### ***1.1. Metody slovní***

*1.1.1. Vyprávění*

*1.1.2. Vysvětlování*

*1.1.3. Přednáška*

*1.1.4. Práce s textem*

*1.1.5. Rozhovor*

### ***1.2. Metody názorně-demonstrační***

*1.2.1. Předvádění a pozorování*

*1.2.2. Práce s obrazem*

*1.2.3. Instruktaž*

### ***1.3. Metody dovednostně-praktické***

*1.3.1. Napodobování*

---

<sup>83</sup> VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H., *Pedagogika pro učitele*, s. 138.

<sup>84</sup> SKALKOVÁ, J., *Obecná didaktika*, s. 167.

<sup>85</sup> MAŇÁK, J., ŠVEC, V., *Výukové metody*, s. 49.

*1.3.2. Manipulování, laborování a experimentování*

*1.3.3. Vytváření dovedností*

*1.3.4. Produkční metody*

## **2. Aktivizující metody**

*2.1. Metody diskusní*

*2.2. Metody heuristické, řešení problémů*

*2.3. Metody situační*

*2.4. Metody inscenační*

*2.5. Didaktické hry*

## **3. Komplexní výukové metody**

*3.1. Frontální výuka*

*3.2. Skupinová a kooperativní výuka*

*3.3. Partnerská výuka*

*3.4. Individuální a individualizovaná výuka, samostatná práce žáků*

*3.5. Kritické myšlení*

*3.6. Brainstorming*

*3.7. Projektová výuka*

*3.8. Výuka dramatem*

*3.9. Otevřené učení*

*3.10. Učení v životních situacích*

*3.11. Televizní výuka*

*3.12. Výuka podporovaná počítačem*

*3.13. Sugestopedie a superlearning*

*3.14. Hypnopedie*

Z uvedeného přehledu vyplývá, že zařazení filmové ukázky do systému metod není zcela jednoznačné, protože může patřit do různých kategorií, podle toho jakým způsobem je ukázka vytvořena. Krátká ilustrační ukázka by se zařadila mezi názorně-demonstrační metody, kde by fungovala v rámci pozorování vybraných jevů, zatímco ucelenější výkladová ukázka už by se řadila ke komplexním metodám v podobě televizní výuky. Filmová ukázka ovšem není ve vyučovacím procesu osamocená, měly by jí předcházet, nebo z ní vycházet i další metody, především vysvětlení, přednáška, diskuse, ale i některé méně obvyklé, jako například inscenační metoda (rozvíjení zhlédnuté ukázky) nebo samostatná práce žáků (individuální práce s informacemi získanými v ukázce).



### 4.3 Postřehy pro práci s ukázkou

Při výběru a tvorbě ukázky je třeba dbát na několik pravidel, aby byla ukázka jako vizuální prezentace informací směřujících ke konkrétnímu výukovému cíli srozumitelná:

- 1) Zajištění návaznosti na předchozí obsahové představy žáků (tzv. pozitivní transfer) a respektování jejich účinku (tzv. negativní transfer).
- 2) Vynechání nedůležitých podrobností.
- 3) Nejdůležitější poznatky by měly být podány kontrastně, měly by také plošně v obraze převládat.
- 4) Vizuální pozornost žáků je nutno řídit verbálními pokyny.
- 5) Popisy by měly být pokud možno blízko zobrazovaným jevům.<sup>86</sup>

Při tvorbě vhodné ukázky se musíme rozhodnout, v jaké zvukové formě ukázka bude. Může být jednak v českém jazyce (dabovaná), nebo v originálním jazyce s titulky. U amerických filmů se v našem prostředí v drtivé většině případů filmy distribuují i s českým dabingem, ovšem existují i výjimky, a například dobové záběry z internetu nemusejí být dostupné ani s českými titulky. Zařazení ukázky v cizím jazyce s českými titulky sice může být jednou za čas přínosné z hlediska procvičování poslechu cizího jazyka, ovšem velmi záleží na konkrétní situaci a třídě. Obecně totiž schopnost rychlého čtení a porozumění čtenému textu u českých žáků klesá, takže hrozí, že ukázce velká část třídy neporozumí. Proto doporučuji spíše práci s dabovanými ukázkami.

Pečlivou úvahu také zasluhuje problematika délky ukázky. Tady nám naštěstí velmi napomůže žánr a konkrétní zpracování ukázky, stejně tak jako situace, ve které chceme ukázku použít. Obecně platí, že ukázka by neměla přesáhnout 15 minut, kdy žáci bez problémů udrží pozornost. Svě místo ve vyučovacím procesu ovšem mají i ukázky podstatně kratší. Problematika délky ukázky je do značné míry také odvislá od filmu, se kterým pracujeme, a proto jsou veškerá doporučení týkající se délky ukázek pouze orientační.

Nutností je i doplňková práce s ukázkou. Žáci by měli mít po jejím skončení prostor k vyjádření se, případně ke vznesení dotazu. Učitel by měl ukázku s žáky zhodnotit a ověřit si,

---

<sup>86</sup> MAŇÁK, J., ŠVEC, V., *Výukové metody*, s. 183.

zda byla žáky správně pochopena a interpretována. Sledování ukázky by mělo být spojeno s konkrétním úkolem do pracovního listu, sešitu apod.

Žáky je třeba ke správnému sledování ukázek vést, aby nepovažovali promítání ukázky za odpočinkovou část hodiny, kdy nemusejí nic dělat, ale naopak se učili pracovat s filmovým sdělením a s informacemi v něm obsaženými. Toho se dá dosáhnout především opakovaným používáním filmových ukázek a vyhodnocováním úkolů s nimi spojených.

U promítací techniky je vhodné si předem zkontrolovat její funkčnost a připravit si ukázku před hodinou tak, aby během hodiny nedošlo ke zbytečným prodlevám. Součástí kontroly by mělo být i ověření nastavené hlasitosti na reproduktorech a vhodných světelných podmínek ve třídě, aby byla zajištěna dobrá viditelnost na promítací plátno. Pro sledování ukázky je vhodné mírné šero, ovšem ne úplná tma, aby si žáci mohli psát poznámky.

Pokud je na dané škole ta možnost, ukázky v digitální podobě je výhodné si předem nahrát na školní server nebo přímo na konkrétní PC, aby se předešlo problémům s flash diskem nebo jiným médiem, na kterém je ukázka uložena.

## 5 Duševní vlastnictví a autorský zákon ve školství

Používáním filmů ve výuce na základní škole se dotýkáme oblasti práv tvůrců díla, v tomto případě filmu, na ochranu jejich duševního vlastnictví. Podle článku 27 *Všeobecné deklarace lidských práv* z roku 1948, ke které se Česká republika přihlásila a jež je v upravené podobě součástí českého ústavního pořádku, má "(1) Každý má právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, užívat plodů umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výtěžcích." a "(2) Každý má právo na ochranu morálních a materiálních zájmů, které vyplývají z jeho vědecké, literární nebo umělecké tvorby."<sup>87</sup> Účelem tohoto práva užívat plodů umění je dosáhnout a udržet harmonický vztah mezi tvůrci na jedné straně, a uživateli umění na straně druhé, v čemž dává tento článek základ pro následné podrobnější autorské zákony. Přestože je *Všeobecná deklarace lidských práv* koncipována jako politická úmluva, nikoliv jako závazná mezinárodní smlouva, postupem doby naplnila všechny právně pojmové znaky mezinárodněprávního obyčeje a tím se de facto stala pramenem mezinárodního práva. Z toho vyplývá, že přestože to není nikde výslovně uvedeno, tento článek je vnitrostátně závazný opravdu pro každého, tedy i cizince na našem území, což narušuje tradiční rozdělení práva na vnitrostátní a mezinárodní. Zároveň také má tento článek (potažmo celá *Všeobecná deklarace lidských práv*) při eventuálních rozporech s vnitrostátními zákony aplikační přednost, právě proto, že má charakter mezinárodní smlouvy.<sup>88</sup>

V českém právním prostředí vychází konkrétní legislativa hierarchicky z *Listiny základních práv a svobod*, ve které je zmíněno v článku 34 že "(1) Práva k výsledkům tvůrčí duševní činnosti jsou chráněna zákonem."<sup>89</sup> Od tohoto článku *Listiny* se odvozuje veškerá právní ochrana všech tvůrčích práv, tedy nejen uměleckých, ale i vědeckých a technických výtvorů. Z citace je jasné, že *Listina* samotná blíže nevyjmenovává jednotlivá tvůrčí práva, ani konkrétní prostředky zákonné ochrany, pouze povinnost tuto právní ochranu vytvořit. To se realizuje řadou obyčejných zákonů, z nichž pro tuto práci je nejdůležitější "Zákon č.

---

<sup>87</sup> Informační centrum OSN v Praze [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>>

<sup>88</sup> TELEČ, Ivo. *Přehled práva duševního vlastnictví*. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-110-0, s. 67.

<sup>89</sup> Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>

121/2000 Sb., o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)".<sup>90</sup>

Tento zákon je poměrně obsáhlý, a kromě autorských práv řeší také práva výkoných umělců a další obecná ustanovení spjatá s autorským právem a užíváním uměleckých děl chráněných tímto zákonem. Pro použití filmových ukázek ve škole je důležitých několik paragrafů tohoto zákona, které jejich použití povolují, přestože by jinak takové jednání mimo školní nebo vědecké prostředí bylo v rozporu právě s tímto zákonem. Jedná se především o § 31 odst. 1 písm. c), který říká, že: "*Do práva autorského nezasahuje ten, kdo (...) užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu;*" s dodatkem "*vždy je však nutno uvést, je-li to možné, jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen.*"<sup>91</sup> Pokud by nebyly splněny podmínky uvedené v tomto paragrafu, to jest absence hospodářského prospěchu a zároveň by prezentace díla překročila mez ilustračního použití, je nutné požádat o svolení autora.

Z výše uvedeného vyplývá, že filmové ukázky jsou i ve školním prostředí chráněny nejen českými zákony, ale jejich ochrana má kořeny v mezinárodní legislativě. Pro edukační účely lze ovšem ve školním prostředí uplatnit výjimky z autorského zákona a použít autorsky chráněná díla pro opodstatněné ilustrační účely jako součásti výuky, avšak nikoliv použít celý film jako jedinou náplň vyučovací hodiny. Vždy musí být promítáním filmové ukázky sledován určitý cíl výuky. U použitých ukázek by měl být uveden autor tak, aby to odpovídalo § 31 odst. 1 písm. a) nebo b) autorského zákona (citace).<sup>92</sup> A konečně nesmí být ukázky vytvořené pro ilustrační účely komerčně distribuovány za úplaty.<sup>93</sup>

---

<sup>90</sup> TELEEC, I., *Přehled práva duševního vlastnictví*, s. 70.

<sup>91</sup> *Zákony ČR online* [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z [http://www.zakonycr.cz/seznamy/121-2000-sb-zakon-o-pravu-autorskem-o-pravech-souvisejicich-s-pravem-autorsky-m-a-o-zmene-nekterych-zakonu-\(autorsky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/121-2000-sb-zakon-o-pravu-autorskem-o-pravech-souvisejicich-s-pravem-autorsky-m-a-o-zmene-nekterych-zakonu-(autorsky-zakon).html).

<sup>92</sup> *Zákony ČR online* [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z [http://www.zakonycr.cz/seznamy/121-2000-sb-zakon-o-pravu-autorskem-o-pravech-souvisejicich-s-pravem-autorsky-m-a-o-zmene-nekterych-zakonu-\(autorsky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/121-2000-sb-zakon-o-pravu-autorskem-o-pravech-souvisejicich-s-pravem-autorsky-m-a-o-zmene-nekterych-zakonu-(autorsky-zakon).html).

<sup>93</sup> *Autorský zákon ve školách – otázky a odpovědi*. [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/autorsky-zakon-ve-skolach>

## 6 Editace filmu – software a postupy

Jak plyne z předchozí kapitoly o autorském právu, použití filmu jako ilustrační pomůcky povoluje zákon 121/2000 Sb. v §4, za předpokladu, že je dodržena správná citace. Stejný zákon také v §30, odst. 2 říká, že "*Do práva autorského tak nezasahuje ten, kdo pro svou osobní potřebu zhotoví záznam, rozmnoženinu nebo napodobeninu díla.*"<sup>94</sup> Z tohoto paragrafu lze vyvodit, že si fyzická osoba sice smí udělat kopii díla pro svou osobní potřebu, avšak potřebuje k tomu originál tohoto díla. Pokud tento originál vlastní, domnívám se, že je možné bez porušení autorského zákona a pro usnadnění vlastní práce stáhnout film z různých internetových úložišť, pokud si stáhneme verzi filmu přesně odpovídající té, kterou vlastníme v originále. Otázka, zda je možné pro školní účely využít ukázkou ze staženého filmu, ke kterému nemá učitel originální dílo, už vyžaduje hlubší právní analýzu, která není tématem této práce. Jinou možností je využití různých streamovacích stránek typu *www.youtube.com* nebo online archivu veřejnoprávní České televize. Tyto stránky mají ovšem jisté nevýhody – jejich prezentace je závislá na internetovém připojení, vyžadují tedy včasné zahájení načítání dat a neumožňují obsáhlejší editace zveřejněných dokumentů.

Při práci s filmem a jeho editaci je třeba používat náležitých nástrojů, které představím níže. Všechny zmiňované programy se dají legálně a bezplatně stáhnout z příslušných oficiálních stránek nebo z českých serverů *www.slunecnice.cz* nebo *www.stahuj.cz*. Pro větší názornost jsou obrázky zde popisovaných programů i s popisky přiloženy v Obrazové příloze, v tom pořadí, v jakém je zde popisují.

### 6.1 Program *JDownloader* a videa na *www.youtube.com*

Při hledání filmových ukázek se lze obrátit na streamovací internetové stránky *www.youtube.com*, kde je možné nalézt velké množství historických dobových záběrů. Pro tyto stránky ovšem existuje silné omezení v tom, že video na nich obsažené se musí nejprve načíst do místního počítače, než se začne přehrávat, a nejde na první pohled uložit pro práci bez připojení k internetu nebo další editaci. V tomto případě je možné využít některého z

---

<sup>94</sup> *Zákony ČR online* [online]. [cit. 2012-04-12]. Dostupné z

[http://www.zakonycr.cz/seznamy/121-2000-sb-zakon-o-pravu-autorskem-o-pravech-souvisejicich-s-pravem-autorskym-a-o-zmene-nekterych-zakonu-\(autorsky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/121-2000-sb-zakon-o-pravu-autorskem-o-pravech-souvisejicich-s-pravem-autorskym-a-o-zmene-nekterych-zakonu-(autorsky-zakon).html).

programů, které dovedou obsah těchto stránek stáhnout do počítače. Jedním z nich je např. program JDownloader,<sup>95</sup> což je multiplatformní program pro stahování, šířený zdarma pod GNU GPL licencí.<sup>96</sup> Tento program totiž umí videa stáhnout do počítače nejen z Youtube a navíc je možné ho stáhnout i s podporou českého jazyka.

Po instalaci tohoto programu a jeho prvním spuštění je vidět, že největší oblast okna programu zabírá okno pro zobrazení aktivních stahování. Pod ním je informační lišta s údaji o rychlosti připojení, postupu stahování a odhadovaném čase dokončení stahování. Nad hlavním oknem jsou tři důležité karty "*Stahování*", "*Sběrač odkazů*" a "*Nastavení*". O něco výše, pod lištou nabídek jsou grafické ikony ovládající stahování a prioritu stahování u jednotlivých souborů. Při prvním spuštění je dobré zkontrolovat kartu "*Nastavení*" a ve stromovém adresáři vlevo vybrat a rozbalit řádek "*Připojení a stahování*". V pravé části okna se objeví nabídka nastavení, z nichž nejdůležitější je nastavení adresáře, kam se mají soubory stahovat. Ostatní nastavení mohou zůstat na výchozích hodnotách. Samotné stahování je už velmi snadné:

- 1) Při spuštěném JDownloaderu zkopírujeme v internetovém prohlížeči pomocí zkratky Ctrl+C webovou adresu videa, které chceme stáhnout.
- 2) Otevřeme si okno JDownloaderu, který by se měl automaticky přepnout na kartu "*Sběrač odkazů*", kde se objeví název videa, stránka a jeho status. Pokud se na kartě "*Sběrač odkazů*" nic neobjeví, nebo se na ní program vůbec neotevře, video s velkou pravděpodobností nejde stáhnout. Jestliže se odkaz objevil tak, jak měl, a jeho status hlásí "online", pak je video možné stáhnout.
- 3) U videí ze serveru Youtube se často objeví v nabídce ke stažení více verzí videa, včetně samostatně extrahované zvukové stopy. Vybereme si ty formáty a rozlišení, která chceme stáhnout a zbytek odstraníme označením a stisknutím klávesy Delete. Kliknutím na trojúhelníkovou ikonku (známou z hudebního světa jako tlačítko "play") se zahájí stahování souboru.
- 4) Při prvním stahování ze stránek, ze kterých program dosud nestahoval, vyskočí okno s varováním, že je nutné si přečíst smluvní podmínky provozovatele a souhlasit s

---

<sup>95</sup> Oficiální webové stránky programu s dalšími informacemi jsou dostupné z < <http://www.jdownloader.org/>>.

<sup>96</sup> GNU GPL neboli volně přeloženo "volná všeobecná licence GNU", je druh licence, jež opravňuje program používat zdarma pro nekomerční účely a využívat jeho zdrojové kódy a program tím modifikovat, ovšem pouze za podmínky, že i modifikovaný program bude nadále šířen pod stejnou licencí.

nimi. Odsouhlasením tohoto varování se program automaticky přepne na kartu "Stahování", kde je možné sledovat grafické ukazatele rychlosti připojení a postupu stahování.

## **6.2 Program VLC Player a funkce "záložka"**

Při přípravě ukázky do hodiny je jednou z možností, jak ukázkou prezentovat, pouhé jednoduché spuštění filmu a hledání konkrétních scény, kterou pro potřeby výuky právě potřebujeme. Toto řešení je sice jednoduché, pokud ale potřebujeme ukázat více scén za sebou, nebo dokonce ukázky z více filmů, můžeme narazit na řadu problémů. Tím nejmenším je zřejmě ztráta času, pokud se hledání nedaří, a pravděpodobně tím největším je uvolnění pozornosti u žáků, kteří s radostí využijí neplánovanou přestávku ve výuce. U jednodušších ukázek, ve kterých se jedná o jednu nebo dvě scény, jež chceme prezentovat, můžeme využít funkce dostupné u většiny přehrávačů videa - "*bookmark*" neboli záložka. Tato jednoduchá funkce umožňuje, aby si přehrávač zapamatoval určitou pozici v rámci filmu. Před hodinou si tak učitel může najít požadovanou scénu, přidat na její začátek záložku a vrátit se k předchozí scéně, kterou chce promítnout jako první. Při samotné projekci posléze stačí několikrát kliknout a přesunout se tak na další scénu ukázky bez dlouhého hledání.

Jedním z nejuniverzálnějších přehrávačů je v současné době Multimediální přehrávač VLC. Tento program je šířen pod GNU GPL licenci, z čehož vyplývá, že je bezplatný. Program také podporuje český jazyk. Záložky se v něm přidávají tak, že na počátku scény, kterou chceme přidat do seznamu záložek, film pozastavíme a zmáčkneme klávesovou zkratku Shift+B. Ta otevře správce záložek, kde jednoduše klikneme na tlačítko "*Přidat*" a tím se aktuální pozice filmu uloží do paměti programu. Přejít na další záložku je realizován opět přes klávesovou zkratku Shift+B a vybráním záložky ze seznamu vytvořených záložek pro tento film. Záložek je možné přidat až deset, ovšem jsou pouze dočasné, takže zmizí po vypnutí programu. Je proto důležité při přípravě před hodinou program nevypínat, pouze se vrátit na začátek první scény a pozastavit přehrávání filmu.

## **6.3 Převod DVD do formátu avi a jeho editace**

Práce se záložkami v přehrávači má bezesporu své výhody především v nenáročné přípravě. Ovšem pro náročnější ukázky skládající se z více scén z různých filmů, nebo kombinujících video, zvuk a obrázky pocházející z různých zdrojů, se nevyhneme editaci filmů. Jak už bylo naznačeno v úvodu této kapitoly, k vytvoření ukázky pro školní použití je potřeba vlastnit originál díla. Toto dílo může být v podobě jednak fyzické, to jest optický disk (DVD nebo Blu-ray), jednak digitální (film legálně zakoupený a stažený přes internet). Dnes jsou na trhu stále ještě nejrozšířenějším nosičem DVD disky, a proto se budu věnovat především jim, díky jejich rozšíření je totiž nejpravděpodobnější, že originál filmového díla, ze kterého se bude vytvářet sestříhaná ukázka, je vylisován právě na DVD. Bohužel jen profesionální programy na stříhání videa umějí pracovat s videem v tom formátu, v jakém je uloženo na DVD, proto zde předkládám návod, jak video z DVD převést na univerzálnější formát avi, se kterým už umí pracovat mnohem více programů a především program Windows Movie Maker, jež je pro editaci ukázek velmi vhodný a blíže se mu věnuji níže. Nyní tedy stručně k postupu samotné editace a programům k tomu potřebným.

### **6.3.1 Program DVD Decrypter a zkopírování DVD na pevný disk**

Tento jednoduchý program plní jediný účel – zkopírování obsahu DVD na pevný disk v počítači. Práce s DVD uloženým na pevném disku je výhodnější z několika důvodů, především kvůli rychlosti práce s datovým tokem při převodu DVD do avi formátu, a také kvůli komfortu práce, kdy odpadne hlučící mechanika s optickým diskem. Kromě výše uvedeného program také umí automaticky rozpoznat hlavní film a zvukové a titulkové stopy. Proto můžeme na disk překopírovat pouze to, co je skutečně potřeba, a tím ušetřit místo a čas.

Instalace, ostatně stejně jako celý program, je v angličtině, přesto je jednoduchá a stačí jen odklikávat anglické tlačítka "next". Jediný "zádrhel" by mohl nastat, když se program při instalaci ptá, zda se mají povolit automatické aktualizace z internetu, tehdy je na výběr "ano" nebo "ne". Protože je program zdarma, za aktualizace se neplatí, záleží tedy na každém jednotlivci, zda chce mít program aktuální, byť bude muset čas od času aktualizace stahovat a instalovat.



Při prvním spuštění se může program ptát na změnu regionálního kódu DVD mechaniky, v České republice se nastavuje regionální kód 2.<sup>97</sup> Poté se zobrazí samotné okno programu, resp. hlavní okno a tzv. log okno, ve kterém se textově zobrazují informace o tom, co program dělal od spuštění až po daný okamžik. Tento log není pro jednoduché přetažení DVD potřeba a dá se bez problémů zavřít. Samotný program má tři části: vlevo nahoře je rámeček označený jako "Source", za čímž se skrývá výběr DVD mechaniky s diskem, který chceme převést na pevný disk. Za normálních okolností zde není třeba nic měnit, pouze pokud je v počítači nainstalováno více optických mechanik. Na levé straně uprostřed je rámeček nazvaný "Destination", který určuje kam se má DVD na pevném disku uložit a jak se složka bude jmenovat. Standardní nastavení se dá změnit kliknutím na ikonku složky s lupou. Pokud chceme přehrát DVD z disku stejným způsobem jako z mechaniky, musíme dbát na to, aby se koncová složka i při ukládání na pevný disk stále jmenovala VIDEO\_TS, celá cesta tedy například bude C:\Ukázky\Poslední den Pompejí\VIDEO\_TS. Také se v tomto rámečku zobrazuje celková velikost a zbývající volné místo na vybraném pevném disku. Stále ještě na levé straně dole je jedno velké tlačítko, kterým nakonec zahájíme převod DVD na pevný disk.

Ještě před tím ovšem musíme vybrat části DVD ke zpracování. Méně zkušeným uživatelům doporučuji při prvním spuštění programu přepnout v nabídce příkazů "Mode" program do režimu "IFO", nebo použít ke stejnému výsledku klávesovou zkratku "i". V původním nastavení je totiž program v režimu "File" a je automaticky vybrán celý DVD disk, pokud bychom tedy do ničeho dále nezasahovali a rovnou dali příkaz ke zkopírování DVD na pevný disk, vytvoří se tam přesná kopie v poměru 1:1, včetně filmového menu a bonusů. Tento případ může mít své opodstatnění, především pro archivaci DVD, ovšem pro naše účely se více hodí režim "IFO". Tento režim má velkou výhodu v tom, že v pravé části okna se zobrazí dvě záložky: "Input" a "Stream processing". První záložka přehledně zobrazuje strukturu DVD a je v ní zvýrazněn hlavní film, bez různých menu a bonusů. Pod tímto oknem jsou další dvě, z nichž důležité je to na levé straně, protože v něm můžeme označit, které kapitoly se mají překopírovat na disk. Doporučuji také prohlédnout si záložku "Stream processing", na které je možné po zaškrtnutí tlačítka "Enable Stream Processing" vybírat konkrétní jazykové a titulkové stopy, které chceme překopírovat na disk. Jak už jsem naznačil výše, tato volba šetří místo na disku a čas potřebný ke zpracování ukázky.

---

<sup>97</sup> Více viz kapitola 1.9.

Nyní když jsme se s programem seznámili a nastavili pro základní použití, je práce s ním velice jednoduchá:

- 1) Po spuštění programu zkontrolujeme v rámečku "*Source*", zda pracujeme se správnou mechanikou, případně tu správnou vybereme.
- 2) Nastavíme, nebo jen zkontrolujeme rámeček "*Destination*", kam se uloží zkopírované DVD.
- 3) Na kartě "*Input*" vybereme hlavní film, případně na kartě "*Stream processing*" označíme zvukové a titulkové stopy, které chceme využít.
- 4) Klikneme na ikonu v levé spodní části pro překopírování DVD do počítače. Po dokončení kopírování zazní zvukový signál. Celkově překopírování DVD trvá 10-30 minut, podle množství dat, která byla vybrána ke zkopírování.

### **6.3.2 Program Auto Gordian Knot a vytvoření souboru avi**

Balíček programů Auto Gordian Knot (dále AGK) slouží k jednoduchému převodu DVD filmu do formátu avi, se kterým umí pracovat stříhací program Windows Movie Maker. Díky tomu, že se v něm skrývá více programů, je instalace trochu delší než u jiných programů, protože probíhá vícekrát. Nicméně přesto není nikterak složitá, stačí odklikávat tlačítka "next" a nechat volby zaškrtnuté tak, jak jsou přednastaveny instalátorem. AGK má také nespornou výhodu v tom, že sám obsahuje kodeky potřebné nejen k vytvoření, ale především přehrání avi videa, takže není nutné je stahovat zvlášť. Program je k dispozici zdarma a pouze v angličtině.

Prostředí programu AGK je jednoduché a ke snazší orientaci stačí sledovat popisky "*Step 1-4*". V rámečku Step 1 jsou dva řádky, "*Input file*" neboli vstupní soubor, a "*Output file*" neboli výstupní soubor. V druhém rámečku označeném jako Step 2 vidíme zvukové stopy a titulkové stopy, které jsou na DVD přítomné. O rámeček níže je Step 3, kde si volíme velikost výsledného souboru. Logicky platí, že čím větší velikost, tím lepší kvalita obrazu. Velikost můžeme vybírat podle tří různých kritérií: "*Predefined size*" dává jasnou představu, jak bude výsledný soubor zhruba velký v poměru k CD nebo DVD disku, "*Custom size*" umožňuje zadat konkrétní velikost, která není dostupná v předchozí nabídce, a konečně "*Target quality (in percentage)*" určuje, jakou procentuální velikost bude mít výsledný soubor v poměru k originálu. Domnívám se, že nejpohodlnější volbou je první možnost, "*Predefined*

size" a volba na 1 CD (700MB). Je to velikost dostatečně ostrá pro promítání, ovšem není ani příliš velká. V posledním rámečku Step 4 jsou už jen nepovinné volby pro bližší nastavení kodeků, poměru stran a zpracování zvuku, které pro nezkušené uživatele nemá smysl měnit ze standardního nastavení. Na spodní části okna AGK je už jen logovací okno v levé části, kde se vypisují probíhající operace programu, a v pravé části okna je pole "*Job queue*" s několika tlačítky nad ním.

Samotná práce s programem se tedy řídí jednoduchou posloupností, jak je zřejmé z popisu programu:

1) V rámečku Step 1 vybereme soubor DVD, který budeme převádět. Program pracuje s daty na DVD, ovšem zpracovává pouze soubory filmu, bez menu a bonusů. Proto musíme najít správný soubor obsahující pouze film. Tento soubor má příponu .IFO a podobný formát jména: VTS\_číslo\_číslo, například tedy VTS\_2\_0.IFO, ovšem na DVD disku je takovýchto souborů více a jejich čísla se různí. Pokud jsme předtím převedli podle tohoto návodu DVD na pevný disk, je vybrání souboru jednoduché, stačí zvolit soubor s nejnižším druhým číslem (první číslo je v tomto případě stejné). Pokud převádíme přímo z DVD, nebo z jeho přesné kopie, musíme najít, které VTS soubory mají nejvíce se opakujících stejných prvních čísel, a opět z nich vybrat to s nejnižším druhým číslem. Pojmenování výstupního souboru a vybrání, kam se uloží, se provádí v druhém řádku označeném jako "*Output file*".

2) V dalším rámečku označíme zvukové a titulkové stopy, které mají být v konečné ukázce přítomny. Tento krok je možné vynechat, pokud byly zvukové stopy vybrány už při kopírování DVD přes program DVD Decrypter. Jestliže se na DVD nacházejí titulkové stopy, a ponecháme je zde zaškrtnuté, budou implementovány nastálo do výsledného obrazu.

3) Následuje Step 3 a výběr velikosti výsledné ukázky.

4) Nyní je ještě možné projít si rozšířená nastavení v rámci Step 4, nebo zahájit převod. K tomu přistoupíme kliknutím na tlačítko "*Add job*" nad polem "*Job queue*", které přidá tento převod do seznamu. Pokud chceme převést více filmů za sebou, vrátíme se v tento okamžik na bod 1) tohoto návodu a připravíme další DVD. Pokud je vše připraveno, stačí označit úlohy v poli "*Job queue*" které se mají převést a kliknout na tlačítko "*Start*".

Při prvním spuštění tohoto převodu je nutné odsouhlasit licenční podmínky programu Virtual Dub, který vykonává většinu operací převodu DVD do avi. Tento program se dá stáhnout a používat i samostatně, je to otevřený program s licencí GNU GPL, takže se dokonce může i volně modifikovat, ale i když má program mnohem větší možnosti nastavení a práce s videem než program Windows Movie Maker, o kterém píší níže, jeho uživatelské prostředí a orientace v něm už vyžaduje znatelně hlubší znalosti práce s digitálním videem. V tomto programu je možné si po kliknutí na příkaz "*Dub in progress!*" v horní liště zobrazit kliknutím na "*Show status window*" okno s detaily převodu, z nichž nejzajímavější je samozřejmě ukazatel celkového postupu. Po několika hodinách (hodně záleží na výkonu PC a velikosti výstupního souboru) je film převeden do formátu avi, se kterým už je možné pracovat ve stříhacím programu Windows Movie Maker.

### 6.3.3 Převod internetových videí do formátu avi

V této kapitole byla naznačena kromě převedení originálního DVD do digitálního formátu ještě jedna možnost, jak získat především historické dobové záběry – stažením s pomocí programu JDownloader ze streamovacího serveru Youtube.com. Tato videa ovšem obvykle bývají ve formátu flv, a tudíž nepoužitelná ve stříhacím programu Windows Movie Maker, a proto je potřeba převést je do formátu avi, ve kterém se již dají editovat. K tomuto převodu slouží jednoduchý program Pazera Free FLV to AVI Converter. Tento program je podobně jako ostatní programy uvedené v této kapitole dostupný zdarma a v anglické verzi.

Výhodou tohoto programu je, že se nemusí instalovat, po rozbalení ho stačí pouze spustit. Po spuštění je vidět, že program se skládá z velkého okna seznamu úloh a tří menších rámců s různými nastaveními ve spodní části okna. Tato nastavení jsou vhodná spíše pro pokročilejší uživatele a pro standardní konverzi stačí sledovat jednoduchý postup:

- 1) V levém horním rohu klikneme na tlačítko "*Add files*" a vybereme soubory, které chceme konvertovat z formátu flv na formát avi. Program podporuje zpracování více souborů najednou.
- 2) Při jednoduchém převodu není potřeba zasahovat do nastavení a proto rovnou klikneme na tlačítko v horní fialové liště "*Convert*". Program poměrně rychle zpracuje flv videa a uloží je ve standardním nastavení pod stejným jménem a do stejné složky, kde je originální soubor, pouze se změní přípona z .flv na .avi.

S takto vytvořeným souborem avi je už možné bez omezení pracovat v programu Windows Movie Maker.

## **6.4 Program Windows Movie Maker a editace souboru avi**

Program Windows Movie Maker (zkráceně WMM) je standardní součástí operačních systémů Windows XP a Vista, především ve verzích "Home". V jiných verzích těchto operačních systémů, určených především do kanceláří či podniků a označovaných jako "Professional" nebo "Business", nemusí být program WMM standardně nainstalován, ovšem je možné ho doinstalovat. Podobně není nainstalován ani v nejnovějším operačním systému Windows 7. Nicméně je možné ho stáhnout a nainstalovat dodatečně, a to i na 64 bitové systémy. Windows Movie Maker je jednoduchý program na střihání videa, který je zdarma a navíc v češtině. Distribuuje se pod licencí MS EULA<sup>98</sup> a v rámci jeho instalace může být ověřena legálnost používaného operačního systému od firmy Microsoft. Jeho velkou výhodou je jednoduché a intuitivní prostředí.

Prostředí programu WMM je rozděleno na několik oken, z nichž největší prostor ve středu zabírá okno "Kolekce". V něm se zobrazují nejen části filmů, které budeme editovat, ale i další materiály, které můžeme přidat – například obrázek nebo zvukový soubor. Vpravo od okna "Kolekce" je okno s náhledem klipu, se kterým právě pracujeme. Ve spodní části programu je lišta se snímky a efekty, které budou zobrazeny ve výsledném klipu. Vlevo od okna "Kolekce" se nachází podokno "Filmové úlohy", ve kterém práce s programem začíná:

- 1) V podokně "Filmové úlohy" klikneme na import videa a vybereme soubor ke zpracování. Program začne importovat film a automaticky ho rozdělovat na scény, které se zobrazí v okně kolekce. V tomto podokně je i možnost přidávat do již importovaného filmu různé efekty a především titulky.<sup>99</sup>
- 2) Poté, co se objeví jednotlivé scény filmu, vybereme ty, které budeme potřebovat a přetáhneme je na dolní lištu se snímky. Jednotlivé snímky zobrazené v okně "Kolekce"

---

<sup>98</sup> Licence MS EULA neboli End-User License Agreement for Microsoft Software je smlouva mezi koncovým uživatelem a firmou Microsoft opravňující ve většině případů po odsouhlasení této licence využívat program zdarma a bez omezení, ale společnost Microsoft si vyhrazuje práva na specifické využití programů, typicky pro uživatelem neautorizované odesílání chybových hlášení nebo ověření pravosti využívaného operačního systému.

<sup>99</sup>Zde jsou "titulky" použity ve smyslu popisky obrazu, spíše než jako klasický překlad dialogů.

ovšem nejsou stejné jako jednotlivé scény obrazu, jejich rozdělení je podmíněno vnitřní strukturou formátu avi, je tedy vhodné zkontrolovat, zda jsou vybrané scény opravdu kompletní. U některých avi souborů program film na scény nerozděluje, je proto nutné požadované scény vyhledat v rámci celého filmu a to stejným způsobem, jakým se upravují jednotlivé scény.

3) Nyní se dostáváme k odstranění nepotřebných částí scén. Jednoduše ve spodní liště vybereme scénu určenou ke zkrácení a v okně náhledu scénu spustíme. V místě, kde má scéna končit nebo začínat, druhým tlačítkem zprava označíme rozdělení scény na dvě části a ve spodní liště hned odstraníme nepotřebnou část.

4) Program nabízí možnost přidat mezi jednotlivé části vytvářeného videa i samostatné obrázky nebo zvukovou stopu do pozadí, stejně jako nejrůznější efekty přechodu mezi jednotlivými scénami. Efekty pro video a přechody mezi jednotlivými scénami se nacházejí v horní liště pod položkou "*Nástroje*" a aplikují se jednoduchým přetažením na místo mezi scénami v dolní liště. Zvuk a obrázky se přidávají podobně jako video, přes levé okno "*Filmové úlohy*" a tlačítko "*Importovat zvuk nebo hudbu*", případně "*Importovat obrázky*".

5) Pro editaci ukázky, která obsahuje různé druhy multimedialních souborů, je nutné si v dolní liště přepnout tlačítko "*Zobrazit časovou osu*". Zde jsou vidět různé druhy souborů použité v ukázce a jednoduchým přetahováním myši je možné sladit obraz a hudbu, případně ještě přidávat do filmu popisky a titulky.

6) Zbývá jen závěrečná kontrola výsledné ukázky a uložení přes levé okno filmové nabídky.

Podle tohoto návodu je možné jednoduše převést film z DVD disku do digitálního formátu, se kterým se lépe pracuje, když je potřeba vybrat z filmu jen určité scény nebo ukázat více scén z různých filmů dohromady. Stejně jednoduše jako editace filmu lze v programu WMM vytvářet i jakési filmové prezentace podobné power pointovým. Program WMM také nabízí kromě zde popisovaných efektů ještě mnohé další, jejichž použití může zvýšit vizuální přitažlivost zpracovávané prezentace nebo ukázky. Popis jejich funkcí ovšem není předmětem této práce, nicméně protože je program v českém jazyce a názvy jednotlivých efektů jsou poměrně jednoznačné, není rozsáhlejšího popisu ani zapotřebí a namísto toho postačí jedno odpoledne vyplněné experimentováním s tímto programem.

## 7 Konkrétní návrhy práce s filmovými ukázkami

V této kapitole bych rád představil některé návrhy, jak použít filmové ukázky ve vyučování, aby bylo pro žáky vyučování dějepisu atraktivnější a nejednotvárné. V této kapitole budu používat především tři termíny v ne zcela obvyklém významu. Termín scéna ve filmu znamená sled záběrů natočených v jednom prostředí, ovšem v této práci budu pojem "scéna" používat jako označení úseků vystřižených z jednoho filmu pro účel prezentace. V tomto pojetí se tedy nemusí filmová scéna a vystřižené úseky, především svou délkou, shodovat. Tyto vystřižené scény pak skládám do "ukázky", což je jeden krátký soubor, který je promítnut v hodině a může obsahovat scény z více filmů. A poslední termín "aktivita" zde používám jako označení úkolů spjatých se sledováním filmových aplikací, protože tyto ukázky by neměly být žákům promítány pouze "na podívání", ale měla by na ně být navázána také další činnost.

Práce s filmovými ukázkami je nutným kompromisem mezi časovým plánem vyučování, detailním pochopením souvislostí v rámci celého filmu a autorskými právy. Promítání celého filmu by bylo ve své podstatě ideální pro plné pochopení souvislostí a událostí zobrazených ve filmu a v následné reflexi díla by bylo ideální v diskusi s žáky film didakticky rozebrat. Tento případ má ovšem několik úskalí. Jednak by tato situace byla striktně vzato v rozporu s autorským zákonem 121/2000 Sb., a jednak na ní není při běžné výuce ani zdaleka dostatek času. Běžná vyučovací hodina má 45 minut, zatímco většina hollywoodských filmů má trvání ke dvěma hodinám, takže ani spřažení dvou vyučovacích hodin za sebe by neposkytlo dostatek prostoru ke zhlédnutí celého díla, a už vůbec ne k jeho následné analýze, kterou je vhodné dělat bez delších pauz, aby byl dojem z filmu v živé paměti. Promítnutí celého filmu a jeho rozebrání by ovšem bylo výbornou náplní mimoškolního kroužku, nicméně z legálního hlediska bychom nesměli zapomenout na vyjádření souhlasu majitele autorských práv, anebo v ideálním případě se pokusit zajistit dohodu s místním kinem na občasná školní promítání. Zde už ovšem narážíme na další zádrhel, kterým je finanční stránka projektu, kde by žáci museli platit vstupné do kina. Dalším problematickým aspektem tohoto projektu je omezenější okruh filmů, ze kterých může kino vybírat pro promítání. Soukromá osoba má v tomto ohledu mnohem větší možnosti nákupu a výběru filmů. Podobný projekt přesto funguje v pražském kinu Aero a jmenuje se "*Film aktivně*". Je zaměřen na mediální výchovu a nácvik kritického hodnocení a interpretace

filmů.<sup>100</sup> Jinou variantou by bylo, že by žáci sami sledovali daný film při televizním vysílání doma, a při příští hodině by jeho rozboru byl věnován určitý prostor. Ovšem tato varianta je až příliš závislá na ochotě a možnostech jednotlivých žáků iniciativně daný film sledovat, a proto poměrně často selhává.

Při popisu návrhů jak používat ukázky jsem se zaměřil na obecný popis ukázky, jak by měla být vystavěna a co je jejím cílem. Následuje doporučení, jaké filmy vybírat na základě jejich žánrového zařazení a zdůvodnění, proč jsou zrovna tyto žánry vhodné. V další části se zaměřuji na časovou náročnost ukázky, přičemž za krátkou ukázku považuji ukázku trvající do pěti minut, za středně dlouhou do deseti minut a za dlouhé jsou označovány ukázky trvající k patnácti minutám. Je samozřejmě jasné, že toto rozdělení je pouze orientační a závisí na délce scén v konkrétním filmu. Toto časové rozdělení má naznačit, kolik času je vhodné ukázce a eventuálním následným aktivitám věnovat v rámci vyučovací hodiny s tím, že hranici patnácti minut považuji za optimální pro udržení pozornosti žáků. Poslední obecná část se zabývá přínosem ukázky pro žáky, popisuje jaký je cíl jejího promítání. Tato obecná část má naznačit možnosti pro výběr konkrétního filmu podle toho, s jakými filmy je který pedagog seznámen. V poslední části představované filmové aplikace je konkrétní návrh ukázky z konkrétního filmu. Tato poslední část může obsahovat také popis následných aktivit, které se váží k dané ukázce, v nichž se může objevit zmínka, že žáci vykonávají některé úkoly pro "peníz" nebo "minci". Toto je vztaženo na odměňovací model za drobnější aktivity žáků v hodině, kteří namísto tradičních plusů dostávají papírové kartičky s obrázkem mince (pro každý ročník je mince jiná, například pro 6. třídy je to římský denár, pro 7. groš atd.) a za pět odevzdaných "mincí" učiteli žáci získávají jedničku za práci v hodině do žákovské knížky. Výhodou tohoto systému je především menší náročnost na vedení záznamů ze strany učitele, neboť počet "mincí" si hlídají sami žáci. A nyní už konkrétní návrhy konkrétních filmových aplikací.

## **7.1 Ilustrační ukázka**

V této aktivitě je filmová ukázka použita jako "pouhá" ilustrace výkladu, ke kterému by měla přidat vizuální vjem a pomoci zafixovat probíranou látku. Ilustrační ukázka je

---

<sup>100</sup> *Kino Aero*[online]. [cit. 2012-04-13]. Dostupné z <<http://www.kinoaero.cz/cz/static/aeroskola/>>



nejjednodušší použití filmu ve výuce, nemusí vyžadovat ani žádné speciální úpravy filmu, učitel stačí před hodinou nebo během samostatné práce žáků najít ve filmu požadovanou scénu a ve vhodný okamžik ji spustit. Díky tomu je také spolu s výkladovou ukázkou jednoznačně nejpoužívanějším typem práce s filmem ve vyučování. Ilustrační ukázka může být zaměřena na různé sledované vjemy – události, dobovou módu a zvyky, historické osobnosti apod. Svě opodstatnění mají všechna tato kritéria, a v některých následujících návrzích aplikací se odvolávám na filmové ukázky, se kterými by měli být žáci seznámeni právě v rámci sledování ilustračních ukázek.

Jako ilustrační ukázku můžeme použít filmy nejrůznějších žánrů, nejčastěji ale zřejmě sáhneme po historickém, životopisném nebo dobovém snímku. Samozřejmě se dají použít i filmy jiných žánrů, záleží na jevu, který chceme ilustrovat.

Ukázky mohou mít různou délku, ovšem nejčastěji by měly být kratšího rázu. Poté se učitel může obejít bez větší přípravy a editování filmů, protože prezentovaná ukázka se může odehrát v rámci jedné, nebo s využitím funkce "záložka" v mediálním přehrávači i více scén v rámci jednoho filmu. Používat by se tato metoda měla velmi často, protože ilustrovat se dají nejen velké historické události, ale také například každodennost, kultura, portrét osobnosti atd. Jediným limitujícím faktorem kromě konkrétních potřeb pedagoga může být dostupnost promítacího vybavení v učebnách.

Od žáků se při použití ilustrační ukázky očekává, že si spojí již známé informace s vizuální podobou a budou schopni charakterizovat jevy ve sledované ukázce a zařadit je do širších souvislostí výkladu. Pokud se pro ilustrační ukázku použijí dobové dokumenty, žáci by měli být schopni identifikovat významné historické osobnosti a události v nich zachycené. Jinak je tato možnost použití filmové ukázky ze strany žáků spíše pasivní a jejím účelem je především fixace již známých faktů.

### **7.1.1 Příklad: Ilustrační ukázka z filmu Johanka z Arku**

**Film:** Johanka z Arku (Joan of Arc), Kanada 1999. Režie Christian Duguay.

**Charakteristika filmu:** Televizní historický film zaměřený především na život Johanky z Arku za stoleté války, částečně natáčený i v České republice.

**Délka ukázky:** 2:14

**Popis ukázky:** Tato ilustrační ukázka je zaměřena na dobovou módu středověkého panovnického dvora a politický souboj církevní a světské moci. Zobrazuje rozhovor francouzského panovníka Karla VII. a jeho biskupa o možnostech vybírání daní a přílišném vlivu církve.

**Ročník:** 7., v rámci učiva o středověké společnosti.

**Použití:** Žáci by měli být předem upozorněni, aby si všímali nejen děje, ale také oblečení herců. Ukázku lze použít v motivační, expoziční nebo fixační fázi výuky. Po jejím zhlédnutí by mělo následovat krátké shrnutí ze strany žáků, ve kterém by správně charakterizovali podstatu rozhovoru mezi panovníkem a biskupem, potažmo v čem spočíval vliv církve a jak toho církve využívala. Žáci by také měli být schopni vlastními slovy stručně popsat dobovou módu, a pokud zbude v hodině dostatek času, mohou si některý oděv nakreslit do sešitu.

## **7.2 Výkladová ukázka**

Výkladová ukázka se ve vyučovacím procesu používá především v expoziční fázi, kdy žáci přijímají nové informace. Neměla by zcela nahradit pedagogův výklad, nebo jiný způsob, jakým žáci získají doplňující informace a třídí si je do systému výuky. Výkladová ukázka je podobně jako ta ilustrační jednoduchá na přípravu, většinou postačí vybrat vhodný film a scénu, proto je také velmi často na školách využívána.

Jako výkladové ukázky se primárně používají dokumenty a dobové filmy. Využit se opět dají historické, životopisné i jiné snímky, ovšem dokumenty se svou logicky uspořádanou strukturou, objektivností a často spolu s kratší délkou stopáže oproti klasickým filmům se k tomuto využití vysloveně nabízejí. Také dobové filmy jsou vhodné jako přímé zachycení událostí, ovšem mohou být více či méně ovlivněné dobovou náladou. Toho se dá ovšem v ukázce využít, a po jejím zhlédnutí mohou mít žáci jednoduchý úkol převyprávět událost z pohledu "druhé strany".

U výkladových ukázek se při použití dokumentů nabízí spíše delší trvání ukázky, ovšem opět záleží na druhu události, kterou dokument zobrazuje a záleží i na konkrétním snímku, který se rozhodneme použít. Jako specifické dokumenty se dají nazvat vysloveně školní filmy, které vznikly přímo za účelem promítání ve vyučování, a proto trvají 20-50 minut, aby se při využití přestávky daly promítnout celé. U těchto filmů jsou velmi často otevřené autorské licence pro školy, a tudíž jejich celé promítání neporušuje autorský zákon.

Z pohledu žáků je výkladová ukázka zaměřena na jejich schopnost pozorně sledovat a extrahovat důležitá data. Žáci by po zhlédnutí ukázky měli být schopni popsat základní historické události, zařadit je do souvislostí známých z předchozího výkladu a popsat jejich hlavní aktéry. Žáci si také osvojí přijímání informací z jiného zdroje, než je učitelský nebo učebnicový výklad. Je důležité i při práci s dokumentárními filmy, které by měly být co nejobektivnější, vést žáky k pochopení, že i v tomto filmovém žánru může dojít ke zkreslení informací, a rozvíjet tak jejich kritické myšlení.

### **7.2.1 Příklad: Výkladová ukázka z dokumentu Poslední den Pompejí**

**Film:** Poslední den Pompejí (Pompeii: The Last Day), Velká Británie, 2003. Režie Peter Nicholson

**Charakteristika filmu:** Tento televizní dokument britské televizní stanice BBC se zaměřuje na poslední den Pompejí před výbuchem sopky Vesuv. Je moderně zpracován a funguje nejen jako dokument, ale s využitím počítačových animací jako rekonstrukce události, kterou vypráví z pohledu několika osob.

**Délka ukázky:** 25:35

**Popis ukázky:** V původní podobě byl dokument pro promítání v hodině příliš dlouhý, takřka padesát minut. Protože fungoval také jako rekonstrukce událostí, které v Pompejích probíhaly v den výbuchu Vesuvu, obsahoval také mnoho nadbytečných scén s několika vybranými osobnostmi, jejichž ostatky byly nalezeny při archeologickém průzkumu města a jejichž osudy posledních hodin života se autoři dokumentu pokusili zrekonstruovat. Tyto scény byly při editaci ukázky vystříhány, s výjimkou scén zabývajících se osobností Plinia Staršího.

**Ročník:** 6., v rámci učiva Starověký Řím.

**Použití:** Ukázka se prezentuje v expoziční fázi vyučovací hodiny, a přibližuje zkázu římských Pompejí. Ukázka je poměrně dlouhá, a proto je od žáků vyžadována zvýšená míra pozornosti. K ukázce by žáci měli dostat pracovní list, na kterém je základní okruh otázek, které ukázka zodpovídá a jejichž odpovědi by si žáci měli poznamenat. Mezi tyto otázky patří především: kdy a jakým způsobem byly Pompeje zničeny, jak se nazývá mračno rychle se pohybujících jedovatých sopečných plynů, kdo to byl Plinius Starší a jakým způsobem zemřel, kdy byly Pompeje objeveny, jaký mají význam pro historickou vědu, a podobně. S pracovním listem by

se žáci měli krátce seznámit před zahájením promítání. Po skončení ukázky zbude trocha času na rychlé zhodnocení ukázky a kontrolu odpovědí z pracovního listu.

### **7.3 "Poznej osobnost"**

Další ukázka už vyžaduje důkladnější přípravu, protože je potřeba sestříhat několik filmů do jednoho snímku. Tuto aplikaci je možné použít ve všech ročnících na základní škole, ovšem je potřeba pro každý ročník připravit ukázku zvlášť, kvůli rozdílnému množství probrané látky v jednotlivých ročnících. Je také nutné mezi jednotlivými scénami jasně označit předěl, aby bylo jasně určeno, kde ukázka s jednou konkrétní osobností začíná a kde končí, a nedošlo tak ke zmatení žáků, ze které scény mají koho hádat. Zaměříme se na scény, ve kterých účinkují historické osobnosti, pokud možno v situaci s nimi pevně spjatých, například plamenný projev Adolfa Hitlera, kázání mistra Jana Husa, zabití Johna Kennedyho. Osobnosti můžeme volit podle různých kritérií, například podle historického období (například osobnosti druhé světové války), podle typu osobnosti (vojevůdci, panovníci, vynálezci...), nebo pro opakování historických osobností bez konkrétnějšího zadání, kdy je "nejaktuálnější" osobnost limitována pouze tím, jak daleko jsme se dostali ve výuce v konkrétní třídě. Samozřejmě je nutné vybírat filmové scény s ohledem na to, zda se s konkrétním filmem žáci již setkali, nebo zda je situace ve scéně natolik jasná, že si ji dokáží spojit s probíranou látkou. K ukázce by si žáci měli vzít papír nebo sešit, a ihned si poznamenat osobnost, kterou poznají. Zejména v případě delšího časového rozpětí období, ve kterých žily prezentované osobnosti, se nabízí úkol, aby žáci osobnosti nejen identifikovali, ale také správně chronologicky seřadili. Po skončení ukázky je možné správnost odpovědí zkontrolovat několika způsoby, například společnou kontrolou, kontrolou ve dvojicích, nebo poznámky může vybrat a zkontrolovat učitel (jak pro všechny, tak třeba pro dobrovolníky, kteří usilují o "minci" a podobně). Pro důkladnější opakování známých faktů pak po této ukázce je možné žáky instruovat, aby k jednotlivým osobnostem napsali pět informací typu: kdy osobnost žila, čím vynikla, jaký je její slavný citát, kde bojovala, zajímavost kterou si o ní žák zapamatoval a podobně, v závislosti na obtížnosti ukázky a kritériích použitých při jejím sestavování. V této podobě může tato aktivita fungovat jako menší písemná práce.

Pro tuto ukázkou je hlavním kritériem zobrazení portréty osobnosti, proto je možné použít jakýkoliv žánr. Protože se vybírají scény s typickými atributy pro danou osobnost, jsou tyto scény spíše kratšího rázu, a proto není až takový důraz kladen na věrné podání historických souvislostí přesahujících rámec oné konkrétní scény. Ovšem zřejmě nejlepší variantou je pro tuto aktivitu volit životopisný film, který je už ze své podstaty na konkrétní osobnost zacílen a tím nám poskytuje větší možnosti výběru vhodné scény. Pro dvacáté století je opět vděčným zdrojem autentických scén také žánr dobového filmu, u kterého navíc nehrozí zmatení žáků v rozpoznávání rozdílů v oblasti historická osobnost vs. herec, který ji ztvárňuje. V této aktivitě je vhodné využívat scény, které byly už jednou žákům představeny v rámci ilustračních nebo výkladových ukázek. Jedná se především o hrané ukázky, ve kterých pro žáky není možnost odhalit dosud neznámou osobnost, s níž se například setkali pouze na obrázku v učebnici.

Tuto aktivitu bych zařadil mezi kratší, doporučuji 4-5 zobrazených osobností v kratších scénách. Délka konkrétních scén je kromě jejich samotného výběru také jedním z prostředků, jak korigovat náročnost úkolu. Platí totiž, že čím delší je scéna, tím více náповědných podnětů se v ní nalézá. Při plánování hodiny s touto ukázkou je také nutné počítat s časem potřebným na její vyřešení a případné dotazy. Celkem vidím časovou náročnost této ukázky při použití jako opakovací metody na deset minut, při použití jako malé písemné práce s využitím více scén a obtížněji identifikovatelných osobností na maximálně dvacet minut.

Žáci si v této ukázce osvojují všeobecné znalosti významných osobností z historie a poznávají je nejen přímo, jako v případě autentických záběrů, ale v případě zařazení ukázek z hraných filmů poznávají osobnosti deduktivní metodou ze situace a prostředí, ve kterém je daná osobnost zobrazena. Tato aktivita slouží jako opakovací cvičení, a v případě většího množství osobností z různých období historie a v zadání uvedeného požadavku na správné chronologické zařazení těchto osobností, si žáci jejím prostřednictvím upevňují schopnost systematického řazení známých dat, což je důležité zejména pro nižší ročníky.

### **7.3.1 Příklad: Ukázky osobností z dobových dokumentů**

**Film:** V této ukázce je použit výběr z různých dobových záznamů dostupných na serveru [www.youtube.com](http://www.youtube.com).

**Charakteristika filmu:** Tato ukázka se zaměřuje na významné osobnosti druhé světové války, především na představitele hlavních stran na evropském bojišti a některé významné generály zachycené v autentických záběrech. Konkrétně se jedná o ukázky zobrazující Adolfa Hitlera,<sup>101</sup> Josifa Stalina,<sup>102</sup> Franklina D. Roosevelta,<sup>103</sup> Winstona Churchilla<sup>104</sup> a generály Pattona,<sup>105</sup> Eisenhowera<sup>106</sup> a Rommela.<sup>107</sup>

**Délka trvání:** 9:50

**Popis ukázky:** V ukázce jsou použity různé záběry, u politických osobností jsou to především úryvky z jejich projevů. V případě generálů se jedná o krátké záběry z propagačních filmů a dokumentů. Protože jde o dobové záběry, není jejich kvalita příliš valná, a proto jsou v pracovním listu u jednotlivých osobností jako nápověda zařazeny i jejich statické portréty v lepší kvalitě.

**Ročník:** 9., v rámci učiva o druhé světové válce.

**Použití:** Tato ukázka je použita jako menší opakovací test. Žáci k ní dostanou nebo si sami vytvoří pracovní list, rozdělený na sedm sloupců a šest řádků. Do jednotlivých sloupců žáci doplňují jména osobností, do řádků pak postupně povolání osobnosti, národnost a tři věci, které si žáci o osobnosti zapamatovali. Poslední řádek slouží jako bonusový úkol a žáci do něj doplní, které z uvedených osobností se staly nejvyššími představiteli svých národů. Tento poslední úkol si klade za cíl především to, aby si žáci uvědomili, že Winston Churchill formálně nebyl nejvyšší představitel Velké Británie, neboť vládu nad Velkou Británií měl po formální stránce v rukou král, a také že americký generál Dwight Eisenhower se později stal

---

<sup>101</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=QtG7Wal88dg&feature=related>>

<sup>102</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=LkeCrPE-aZo&feature=related>>

<sup>103</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=IK8gYGg0dkE&feature=related>>

<sup>104</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=SOQwa73KXbs&feature=related>>

<sup>105</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=uYjnWXFTQkM&feature=fvwr>>

<sup>106</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=zfibkHlmeag>>

<sup>107</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <[http://www.youtube.com/watch?v=0\\_FZFjzirZM&feature=related](http://www.youtube.com/watch?v=0_FZFjzirZM&feature=related)>

americkým prezidentem (tento fakt žáci budou znát z referátu nebo učitelova výkladu, přestože se týká látky, která bude teprve probírána).

#### 7.4 "Osudové" ukázky

Tato aktivita má blízko k výkladové ukázce, ovšem oproti ní je výběr filmů, se kterými pracuje, orientován spíše na klasické příběhové snímky. Pro tuto aktivitu je totiž vhodné vybrat film, který sleduje osudy jednotlivce nebo nějaké skupiny během převratných událostí. Příprava této ukázky je ovšem mnohem náročnější, než u výkladové, protože je nutné celý film pečlivě projít a zvážit, jaké jsou jeho klíčové scény. Tyto klíčové scény pak použijeme do ukázky tak, aby původní příběh filmu zůstal rámcově zachován, ovšem byl maximálně "zhuštěn". Tato aktivita může být použita v expoziční i fixační fázi vyučovacího procesu, ovšem ať už je použita v kterékoliv z nich, vždy je k ní potřeba udělat prostor minimálně pro diskusi, ještě lépe je však vypracovat jednoduchý pracovní list pro žáky. Je to nezbytné pro správnou zpětnou vazbu se žáky, jako kontrola jejich porozumění tomuto zhuštěnému podání informací.

Nejčastěji využívaným žánrem pro tento druh ukázky je historický válečný film. Tyto filmy jsou velmi často koncipovány jako "pseudobiografie", kdy sledují osudy jednotlivce nebo nějaké skupiny napříč nějakým konfliktem různého rozsahu, od jedné bitvy až po celé války. Těchto filmů je celá řada a i dnes jsou poměrně oblíbené, přestože doba jejich největší popularity, která v nedávné minulosti vrcholila kolem počátku jednadvacátého století v souvislosti s filmem "*Zachraňte vojína Ryana*",<sup>108</sup> a předtím zejména v 80. letech dvacátého století během módní vlny válečných filmů z prostředí bojů ve Vietnamu, prozatím ustoupila do pozadí. Dokumentární filmy mají pro tuto ukázku trochu menší význam, protože jejich dějová linka je většinou upozaděna ve prospěch informační hodnoty. Ovšem v posledních letech se objevují dokumenty, především z produkce britské televizní stanice BBC, které se svým zpracováním velmi přibližují klasickému filmu, od něhož se liší snad jen přidaným komentářem hlasatele.

Časová náročnost této aktivity je poměrně značná, pro samotnou ukázku považuji za horní hranici délku do 15 minut. Další část hodiny ovšem musí být věnována rozboru ukázky

---

<sup>108</sup> V anglickém originále *Saving Private Ryan*, USA 1998. Režie Steven Spielberg.

a pracovního listu, takže v závislosti na složitosti předložené ukázky může celkový čas strávený touto aktivitou dosáhnout 30-45 minut.

Tato ukázka klade velký důraz na soustředěnou pozornost žáků a jejich schopnost porozumět zhuštěnému příběhu, který je jim předkládán. Důležitým faktorem při porozumění této ukázce je schopnost doplňovat souvislosti, které nejsou v ukázce zobrazeny, aby bylo možné celý příběh zasadit do širšího kontextu. Z tohoto důvodu není tato ukázka příliš vhodná pro nižší ročníky, nebo třídy, které ještě na vyhodnocování ukázek nejsou zvyklé. Jako i u ostatních ukázek, je i u této důležité žáky předem seznámit s otázkami, na které se bude učitel ptát, a upozornit na jevy, kterých si mají žáci přednostně všimnout.

#### **7.4.1 Příklad: "Osudová" ukázka z filmu Tmavomodrý svět**

**Film:** Tmavomodrý svět, Česká republika 2001. Režie Jan Svěrák

**Charakteristika filmu:** Historický film zamýšlený jako pocta českým letcům v RAF za druhé světové války sleduje osudy fiktivního letce Františka Slámy a jeho přátel v Anglii a krátce po návratu do osvobozené vlasti, kde jsou v padesátých letech perzekuováni.

**Délka ukázky:** 9:31

**Popis ukázky:** Ukázka se sestává z několika scén a naznačuje vývoj v Československu v letech 1939-45. Začíná oznámením o okupaci, pokračuje zábořem čs. letiště, kde hlavní hrdina působí, následuje výcvik letců v Anglii a vzdušná bitva, a na závěr ošetření hlavního hrdiny v komunistickém lágru zpět v Československu v padesátých letech.

**Ročník:** 9., v rámci výuky českých dějin za druhé světové války.

**Použití:** Ukázka se promítne na počátku hodiny v motivační fázi výuky, avšak slouží také jako opakování již probrané látky o čs. zahraničním odboji a našich letcích v Anglii. Žáci jsou před spuštěním ukázky instruováni, aby si dělali poznámky mezi jednotlivými scénami, ke kterým historickým událostem se promítnuté scény vázaly. Po skončení ukázky mají za úkol v rámci společného zopakování rekonstruovat, v jakém sledu za sebou šly události naznačené v ukázce s doplněním vynechaných událostí. Žáci se zamyslí nad způsobem, jakým se hrdina ukázky mohl dostat z ČSR do Velké Británie, proč byl nutný opětovný výcvik čs. letců v Anglii, proč hlavní hrdina skončil ve vězení po návratu z války atd., a na tyto otázky žáci odpoví.



## 7.5 "Pod vlivem ideologie"

Během dvacátého století se na našem území vystřídaly dva totalitní režimy s odlišnými ideologiemi – nacistickou a komunistickou, což by měla reflektovat i ukázka. S nacistickou ideologií se dnes žáci mohou v originální podobě setkat v televizi pouze výjimečně a s patřičným komentářem v rámci historických dokumentů. Přesto je důležité s ní žáky seznámit prostřednictvím krátké ukázky demonstrující především militarizaci německé společnosti a ideál árijského vojáka. Tyto ukázky na rozdíl od snímků vysloveně antisemitských totiž nepotřebují k porozumění příliš mluveného slova. Přestože je na internetu možné nalézt takovýchto dobových záběrů poměrně mnoho, tyto snímky se zcela pochopitelně nevyskytují v českém dabingu a ve většině případů ani s českými titulky a žáci tedy mohou narazit na jazykovou bariéru. V případě komunistické ideologie je situace s filmovým materiálem mnohem lepší, neboť propagandisticky laděných materiálů vzniklo i v českém jazyce více než dost. Pro demonstrování vlivu komunistické ideologie na běžný život se může využít například reklama, ale tyto znaky lze nalézt také v pohádkách z té doby, mezi které patří i pohádka "Pyšná princezna". Tyto dvě ideologické ukázky, nacistická a komunistická, mohou být použity každá sama o sobě, ale také zároveň společně, aby vynikly jejich společné a rozdílné rysy. Variantou této aktivity je použití více než jen dvou ukázek a dát za úkol žákům vybrat, která ukázka byla do jaké míry ideologicky zmanipulována, a zda byla promítnuta ukázka zcela apolitická. V tomto případě by ani jazyková bariéra u německých propagandistických snímků nebyla na škodu, neboť jen poslouží k ilustraci účinnosti propagandy v rodném a naopak cizím jazyce. Další variantou je zadání úkolu, ve kterém žáci určují, ke které ideologii jednotlivé ukázky patřily a zároveň svá rozhodnutí zdůvodňují v diskusi. K využití těchto ukázek je třeba přistupovat opatrně a s náležitým výkladem, jakých zločinů se oba režimy dopustily.

Žánrově je v této ukázce vhodné použít především dobové materiály, ale využití mají i filmy ostatních žánrů, které vznikly v dané době a nesou stopy ideologie. Zejména u filmů vzniklých v období komunismu je ideologické zabarvení na jedné straně takřka všudypřítomné (například oslovení "soudruhu", odkazování na stranický aparát při řešení téměř každého problému apod.), na straně druhé ovšem ne v každém filmu je toto na první pohled patrné, například v tak na první pohled apolitickém žánru jakým je již zmiňovaná

pohádková tvorba. Jedním z kritérií při výběru scén do ukázky by mohlo být, kromě zmiňovaného soudobého obrazu společnosti a nenápadného vlivu propagandy i tam, kde pro ni na první pohled není prostor, také kritérium historické manipulace, jak ideová propaganda přetvářela historii k obrazu svému.

V případě této aktivity se časová náročnost stanovuje velmi obtížně, navazuje na ni totiž kromě ukázky samotné také řada doplňujících aktivit a příbuzných témat, o kterých se musíme rozhodnout, zda máme dostatek prostoru na jejich probrání v hodině dějepisu, nebo zda je lepší se tomuto tématu věnovat v rámci jiného předmětu. Pro ukázku jako takovou platí zmiňované obecné pravidlo, že délka jedné ukázky, která je nabitá informacemi a žáci s ní musejí dále pracovat, by se měla pohybovat kolem 15 minut, aby byla zajištěna nejvyšší možná míra soustředěnosti žáků. Při využití konfrontačního stylu, kdy budou v rámci jedné hodiny k posouzení společných a rozdílných vlastností prezentovány ukázky z období nacismu i komunismu, by měly být obě ukázky buď zkráceny natolik, aby obě dohromady trvaly maximálně 20 minut, nebo ještě lépe aby mezi ně byla zařazena přestávka, kdy žáci analyzují charakteristické znaky první ukázky, předtím než se promítne ukázka druhá. Následná diskuse a doplňující aktivity mají kvůli svému významu a aktuálnímu upotřebení potenciál, aby se staly námětem hned několika vyučovacích hodin, protože se ovšem tyto následné aktivity dají snadno použít i v jiných předmětech jako je občanská nebo mediální výchova, záleží tak na časových možnostech v konkrétní třídě. Přesto se domnívám, že i v dějepisu by se tématu propagandy měla v rámci výuky moderních dějin minimálně jedna vyučovací hodina věnovat.

Tato aktivita je pro žáky důležitá nejen v kontextu dějepisu, ale také jako součást průřezového tématu Mediální výchova. Po analýze, v čem spočívá ideologická manipulace v ukázkách, čemu měla sloužit a jaká jsou rizika jednostranného, politicky zabarveného získávání informací, se totiž nabízí "odrazový můstek" do předmětu občanská výchova. V tomto předmětu je více prostoru vést diskusi na téma jestli a jaká propaganda nás ovlivňuje i dnes, zda se reklama může označit za jakousi formu propagandy, jak v záplavě informací rozlišit zprávy objektivní a neobjektivní a podobně. Díky svému propojení s aktuálním děním v současném světě kolem žáků je tato aplikace zřejmě nejvíce praktická, a především na hodině občanské výchovy (pokud škola nemá speciální předmět mediální výchova) by se měla náležitě rozvinout a prodiskutovat.

### 7.5.1 Příklad: Ukázka z filmu *Pyšná princezna*

**Film:** *Pyšná princezna*, Československo 1952. Režie Bořivoj Zeman.

**Charakteristika filmu:** Pohádka o pyšné princezně z Půlnočního království a králi Miroslavovi ze sousedního království, kterého si nakonec princezna vezme za muže.

**Délka ukázky:** 7:55

**Popis ukázky:** V ukázce se objevuje několik scén s králem Miroslavem a bezejmenným ševcem, kterého potká. V první scéně je předveden vztah krále Miroslava reprezentujícího "to správné" království k vlastním portrétům, ve kterém pouze (socialisticky) realistická tvorba má nárok na existenci, jiná se musí spálit. Druhá scéna ukazuje už svým hraničním kamenem, které království je dobré a špatné, a jednoznačnost tohoto rozdělení reprezentuje i postava ševce, který si chodí zaspívat do Miroslavova království, jelikož v jeho vlastním je to zakázáno. Prohnilost systému Půlnočního království ukazují také jeho výběřčí daní, kteří připomínají spíše bandity než královské úředníky. V následující scéně si král a švec vymění šaty, aby se v poslední scéně znovu potkali a král uviděl, jak jeho panské šaty ševce zkazily a rozhodne se mu "domluvit" s použitím mírného násilí, aby se vrátil k poctivé práci. Ještě předtím je ovšem ve scéně v mlýně naznačeno, že král sám i s "napravenou" princeznou se fyzické práce nebojí, a neobává se ani porušit špatný zákon zakazující zpěv.

**Ročník:** 9., při výuce o pounorové společnosti a upevňování komunistického režimu v ČSR během padesátých let.

**Použití:** Tato ukázka do určité míry plní ilustrační úlohu k již probrané látce o společnosti v Československu padesátých let a znacích komunistické ideologie. Žákům je promítnuta v rámci opakování, ovšem je od nich vyžadováno hledání naznačených jevů podporujících komunistickou ideologii. Na tuto ukázku navazuje obecná diskuse o vlivu komunistické ideologie na všední život občanů, potažmo o vlivu jakékoliv ideologie na běžný život.

### 7.6 *Filmová historie*

Tato aktivita je volitelná a využije se ve výuce, pokud se učitel rozhodne zařadit do vyučování také dějiny filmu, například v rámci dějin vědy a techniky ve 20. století nebo během nepovinného dějepisného semináře, pokud takový na škole funguje. Ukázka má v

zásadě dvě podoby – ilustrační, kdy doplňuje výklad o dějinách filmu a poskytuje žákům představu o tom, jak se měnila vizuální, zvuková i formální stránka filmu. Druhou variantou jsou "puzzle", kde jsou ukázky z filmů z jednotlivých představených filmových období zpřeházeny. Tato druhá část, samozřejmě patřičně zjednodušená, se může použít i ve standardní hodině věnované vědě a technice 20. století jako jednoduchá motivace. V tomto případě ukázka obsahuje pouze základní, snadno rozpoznatelné scény – scénu z němého filmu, ze zvukového filmu, z barevného filmu a z filmu s digitálními triky.

V případě této ukázky se vysloveně nabízí opustit tradiční žánry využívané v ukázkách pro dějepis a nebát se využít například sci-fi žánru, ve kterém krásně vyniknout trikové záběry. Pro tuto ukázku je totiž forma důležitější než obsah, čehož se dá v motivační fázi vyučovacího procesu velmi snadno využít.

Pokud se tato ukázka využije na počátku hodiny jako motivace k dějinám vědy a techniky, neměla by přesáhnout 10 minut, optimálních je 5-7 minut. V tomto případě není nutný nijak zvlášť dlouhý rozbor ukázky, postačí krátké společné chronologické seřazení scén.

Protože se jedná jen o krátké motivační cvičení na začátku hodiny, není potřeba vytvářet pro žáky žádné speciální úkoly, ani je předem seznamovat s cílem sledování ukázky. Pouze je třeba vést žáky k respektování pravidel komunikace při společné kontrole. V rámci společné kontroly by žáci také měli být schopni zdůvodnit, proč se domnívají, že daná scéna patří tam, kam ji zařadili.

### 7.6.1 Příklad: Ukázky z filmové historie

**Filmy:** Příjezd vlaku na nádraží La Ciotat (L'arrivée d'un train en gare de La Ciotat), Francie 1895. Režie Luis Lumière.<sup>109</sup>; Metropolis (Metropolis), Německo 1927. Režie Fritz Lang.<sup>110</sup>; Zpívání v dešti (Singin' in the Rain), USA 1952. Režie Gene Kelly, Stanley Donen.<sup>111</sup>; Hvězdné války Epizoda III (Star Wars Episode III), USA 2005, Režie George Lucas.

**Délka ukázky:** 9:34

---

<sup>109</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=RjtXXypztyw>>

<sup>110</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=GzINI3au9q0>>

<sup>111</sup> Youtube.com [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=p7QL46cK7B8>>

**Popis ukázky:** Tato ukázka se skládá z několika krátkých scén, demonstrujících vývoj filmu od nejstarších filmů zachycujících všední věci přes němý film a film se zvukovou stopou až po soudobá díla vytvořená s pomocí digitálních efektů. Obsahuje jeden z prvních krátkých filmů, známé hudební číslo a pro srovnání technologického vývoje dvě scény ze sci-fi filmů vzdálených od sebe sedmdesát osm let.

**Ročník:** 9., v rámci učiva o technickém pokroku ve dvacátém století.

**Použití:** Tato krátká aktivita se využije na počátku hodiny v motivační fázi vyučovacího procesu. Žákům je předem řečeno pouze to, že v ukázce jsou scény z chronologického hlediska zpřeházeny a mají je za úkol správně zařadit. Po zhlédnutí ukázky se provede společná kontrola, žáci zdůvodní, podle čeho scény seřadili a hádají, co bude tématem hodiny. Může také navazovat krátká diskuse o významu médií a technologií v moderním světě.

### **7.7 "Co je špatně?"**

Tato aktivita míří poněkud jiným směrem než zbylé. Namísto toho, aby žákům svou ilustrační funkcí pomáhala vytvořit si správné závěry, tak má naopak za úkol ukázat špatné souvislosti, které se mohou ve filmech vyskytovat. Má tedy podobné východisko jako ukázka "*Pod vlivem ideologie*" a stejně tak má velmi úzký vztah k Mediální výchově. Od předchozí ukázky se ovšem liší ve volbě filmu a způsobu práce žáků. Strukturou vypadá ukázka stejně jako ilustrační, skládá se z jedné a více scén z jednoho filmu, v případě vhodně zvolené scény se i tato ukázka obejde bez filmového stříhu. Na začátku jsou také žáci instruováni, čeho si mají všimnout, avšak tentokrát by se měli zaměřit na historické nepřesnosti. Některým žákům může tato ukázka působit potíže, proto musí být scény v ukázce pečlivě zvolené tak, aby bylo zejména mladším žákům zcela jasné, na co se mají zaměřit a co posoudit. Cílem této ukázky má být vedení žáků ke kritickému rozlišování reality historické a té filmové, která se jako historická pouze jeví.

Pro tuto aktivitu jsou jako dělané mnohé hollywoodské "historické" a dobrodružné filmy, v nichž je historické prostředí pouze kulisou a skutečná historická fakta a reálie jsou využity pouze velice okrajově. Tyto filmy ovšem mají poměrně značný popularizační potenciál, protože je v nich o to větší důraz kladen na známé herce, poutavý příběh, vizuální zpracování nebo moderní hudbu. Tento druh filmů jsem zvolil z toho důvodu, že přestože

každý historický film je do určité míry manipulací s historickými fakty, u tohoto druhu filmů se jedná až o historickou dezinformaci, které může nekriticky smýšlející dětský divák podlehnout.

Časová náročnost této ukázky je spíše menší, stačí pouze krátké scény a náročné není ani celkové zhodnocení ukázky, které stačí provést ústně. Tato ukázka může být zařazována poměrně často a ve všech ročnících, s přihlédnutím ke konkrétním specifikům a věku dané třídy.

Jak bylo naznačeno výše, tato aktivita má především podporovat kritické myšlení žáků, aby se učili nepřijímat prezentovaná fakta bez přemýšlení nad nimi. Její zhodnocení je poměrně krátké a zejména v případě ukázek pro šesté třídy jednoduché, proto je třeba dbát také na to, aby žáci při společné kontrole dodržovali pravidla komunikace.

### **7.7.1 Příklad: Ukázka "Co je špatně" z filmu Příběh rytíře.**

**Film:** Příběh rytíře (A Knight's Tale), USA 2001. Režie Briand Helgeland.

**Charakteristika filmu:** Dobrodružný film z moderně pojatého středověkého prostředí o neurozeném mladíkovi, který předstírá, že je urozeným rytířem a snaží se na turnajích získat slávu.

**Délka ukázky:** 5:04

**Popis ukázky:** V ukázce je zobrazen příchod hlavního hrdiny na slavnost, rozhovor s hlavní ženskou hrdinkou a následný tanec s ní.

**Ročník:** 7., při probírání středověké společnosti a kultury.

**Použití:** Tato ukázka se použije hodinu poté, co jsou žáci seznámeni se středověkou kulturou a především středověkou módou. Promítne se na počátku hodiny, jako "opakování" minulého učiva. Žáci mají za úkol ukázku pozorně sledovat a všimnout si především oblečení, účesů, líčení a moderního tance, které se ve středověku neobjevovaly. Po promítnutí ukázky a odhalení těchto hlavních nedostatků mají žáci za úkol popsat, jak by středověká hostina měla vypadat správně.

## 7.8 "Odkud pocházím?"

Jedním z průřezových témat, která se v rámci kurikulární reformy prolínají mezi více předměty, je i Multikulturní výchova, ke které se váže i následující aktivita. Její podstata spočívá v tom, že si pedagog připraví scény z několika zahraničních filmů, které se zabývají dějinami vlastního národa. Výběr země původu těchto filmů je věc individuálního výběru pedagoga, ovšem pokud možno by měly být zařazeny i filmové extrakty exotičtějšího původu, pokud má učitel tu možnost. Tyto vystříhané filmové scény jsou pak uspořádány v ukázce tak, aby bylo jasné jejich oddělení. Scény nemusí nutně být ze stejného období, protože je zde otázka dostupnosti takovýchto zahraničních filmů u nás, ale bylo by to vhodnější pro přímé srovnání. Oproti běžně uplatňované praxi v práci s ukázkami v tomto případě doporučuji ponechat původní jazykovou stopu, která může posloužit jako velká nápověda. V případě této ukázky nemusí být velkým problémem ani anglické nebo vůbec žádné titulky. Cílem této ukázky má totiž být především seznámení žáků s historickou filmovou tvorbou různých národů, a to včetně toho, jak který jazyk zní. Kromě toho je na této ukázce možné prezentovat odlišné zvyky a módu v cizích zemích, což vynikne, především pokud je do ukázky zařazena také jedna historická scéna českého původu. Variantou hraničící s ukázkou "*Pod vlivem ideologie*" by bylo využití dvou filmů z různých zemí, zabývajících se stejnou událostí s rozdílným úhlem pohledu. U této varianty ovšem kvůli patřičnému vyznění, které vyžaduje delší promítané úseky pro lepší porozumění zobrazovaným událostem, značně stoupá časová náročnost a v běžné hodině se na ni pravděpodobně nedostane.

Žánrově tato ukázka vychází především z historických a dobrodružných filmů, v tomto případě nejsou k použití příliš vhodné klasické dějepisné dokumenty, protože se zaměřují na podstatu problému a předávání informací, ne na stylizaci vlastních dějin. Podobně jako v případě ukázky "*Filmová historie*" je i u této možné, aby forma sdělení převážila nad jeho obsahem.

Tato ukázka časově spadá na přelom krátké a středně dlouhé, záleží na počtu filmů, které se učitel rozhodne do ukázky zařadit, a délce jednotlivých scén. Po samotné ukázce by měla následovat krátká kontrola, ze které země která ukázka pochází a podle čeho to žáci poznali. Důraz by měl být kladen nejen na jazyk, ale na konkrétní nápovědné elementy, jako jsou například typické kostýmní prvky nebo zobrazené události.

Z pohledu žáků je tato ukázka především seznámení se se zahraniční historickou tvorbou neamerické produkce, dobovou módou a jazykem cizích kultur. Žáci by měli být schopni zdůvodnit, proč ukázku přiřadili k té které zemi a také vystihnout nejcharakterističtější rozdíly mezi kulturou a událostmi zobrazenými v jednotlivých scénách ukázky a mezi obdobnými událostmi a kulturou v českých zemích ve zhruba stejné době.

### **7.8.1 Příklad: Ukázka srovnávající zahraniční filmy ruského, indického, čínského a japonského původu.**

**Filmy:** 1612: Kronika smutných časů (1612: Chroniki smutnogo vremeni), Rusko 2007. Režie Vladimir Khotilenko.; Jodhaa Akbar, Indie 2008. Režie Ashutosh Gowariker.; Krvavé pobřeží (Čch'pi), Čína 2008. Režie John Woo; Sedm samurajů (Shichinin no samurai), Japonsko 1954. Režie Akira Kurosawa.

**Charakteristika filmů:** Tato nesourodá směs filmů z různých zemí má za úkol seznámit žáky s tím, jak tyto národy vidí a zobrazují svou historii. Proto se většina vybraných filmů odehrává ve stejném období zhruba mezi šestnáctým a sedmnáctým stoletím a ve vybraných scénách je kladen důraz na typická specifika nejen historických událostí, ale také na specifické filmové cítění jednotlivých národů. Proto jsou vybrané scény v originálních jazycích s titulky, aby byli žáci v rámci multikulturní výchovy seznámeni také s tím, jak tyto exotické jazyky zní.

**Délka:** 12:18

**Popis ukázky:** V této aplikaci je kladen důraz na poznávání cizích jazyků a kultury, proto vybrané scény nemají žádný spojovací prvek. V první scéně je národně zapálený proslov ruského knížete burcujícího lid pro boj proti Polsku a falešným carům. Ve druhé pak japonský souboj dvou samurajů, v němž je kladen důraz na osobní rozvahu a klid. Naopak v následující scéně je zrušení nábožensky netolerantního zákona mughalským panovníkem v Indii a následná bollywoodská taneční reakce jeho hinduistických poddaných. Závěrečná scéna čínského filmu je odlehčovací a prezentuje zápas ve "fotbalu" uprostřed obrovské armády a využití asijských bojových umění i v tomto sportu.

**Ročník:** 7. -8., v rámci učiva o dějinách Dálného východu



**Použití:** Tato ukázka má žáky především motivovat a obohatit v rovině všeobecných znalostí, nikoliv konkrétních historických faktů, proto může být i ve vyšším ročníku zařazena v hravější podobě, kdy žáci nevědí, ze které země konkrétní scéna pochází a mají za úkol to uhádnout. Podle časových možností je vhodné po prvním nepřerušovaném promítnutí ukázkou pustit znovu, tentokrát se zastavováním obrazu a komentářem, který žáky navede k identifikování některých typických znaků.

## ***7.9 Tvorba vlastního filmu***

Tato aktivita je návrhem na dlouhodobější multipředmětový žákovský projekt, v jehož rámci by si žáci vyzkoušeli natáčení vlastního historického filmu. V dnešní době již není problém půjčit si do vyučování digitální kameru a nahrát vlastní pořad. Tato aplikace svým rozsahem značně převyšuje dějepisné vyučování, a je proto potřeba dosáhnout spolupráce i s dalšími pedagogy, především občanské nebo rodinné výchovy, českého jazyka a výtvarné výchovy. Žáci by si měli sami promyslet a zvolit námět filmu, vypracovat scénář, rozdělit úlohy v rámci štábu i herců, vyrobit kulisy atd. s tím, že tyto dílčí úkoly budou součástí různých hodin. V občanské výchově je prostor pro procvičení komunikačních dovedností v rámci vedení diskuse, ve které se rozhodnou jednotlivé úkoly žáků. Psaní scénáře k žákovskému filmu bude soutěžním slohovým cvičením v hodině českého jazyka, kdežto výroba kulis bude probíhat v rámci výtvarné výchovy. Samozřejmostí je, že jednotliví učitelé budou fungovat jako koordinátoři a rádci, především pak učitel dějepisu, pod jehož záštitou film vznikne. Výsledný film se pak promítne pro spolužáky i rodiče v rámci např. projektového dne.

Projekt je to opravdu dlouhodobý, zejména co se týče výroby a přípravy kulis a lokace vhodných natáčecích prostor, a klade na žáky, resp. jejich rodiče zvýšené finanční i časové nároky, což může být jednou z jeho hlavních slabin. Jinou může být nedostupnost technických prostředků, nebo neochota kolegů či vedení školy pouštět se do podobně rozsáhlého projektu. Kvůli své délce, která může dosáhnout i celého pololetí, také zkomplikuje učební plány v zainteresovaných předmětech. Přesto se domnívám, že pro jeho přínos žákům, kteří dostanou možnost realizovat své představy a dosáhnout výsledků vlastní prací, se projekt rozhodně vyplatí.

## Závěr

Ve své práci jsem se snažil nastínit, jakým způsobem je možné pracovat s nedokumentárním filmem ve vyučování. Tento druh filmu má totiž pro žáky značný motivační potenciál a ozvláštňuje jednotvárné dějepisné vyučování. Naznačil jsem, nejen z jakých odborných didaktických souvislostí metoda používání filmových ukázek ve vyučování vychází, ale také kritéria, jež by měla napomoci při výběru konkrétního filmu do ukázky podle jeho žánru a zhodnocení obsahu. Zabýval jsem se též legislativní problematikou a získávání zákonem povolených metod pro použití těchto ukázek ve vyučování.

V praktické části jsem posléze sestavil jednoduchý a podrobný návod, jak krok za krokem zkopírovat film v DVD formátu a převést ho na více rozšířený formát avi, který je z hlediska výrobců softwaru podporovanější. Následoval návod, jak konkrétně formát avi editovat po technické stránce, a v poslední kapitole i po stránce formální, tj. jakým způsobem různé druhy ukázek používat, a jejich konkrétní příklady. Bohužel jsem byl při tvorbě konkrétních příkladů ukázek limitován rozsahem své filmotéky originálních filmů, která nebyla budována s ohledem na pedagogické využití ve výuce, a proto jsou příklady ukázek z pohledu jednotlivých ročníků na základní škole velmi nerovnoměrně rozdělené. Právě z tohoto důvodu je velká část mé práce věnována obecnému popisu jednotlivých ukázek, aby bylo možné tyto aplikace využít i v dalších ročnících a s jinými filmy než s těmi, které jsem uvedl, podle konkrétních možností filmotéky jednotlivých pedagogů.

Na závěr musím ještě podotknout, že v této práci jsem z velké části vycházel z vlastních zkušeností s prací v různých programech a obecnými počítačovými znalostmi. Stejně tak i při návrhu aplikací filmových ukázek jsem vycházel především z vlastního tvůrčího myšlení. Postupy popsané v části věnované převodu a editaci filmu v různých programech jsem sám využil při přípravě příkladových ukázek, nicméně je možné, že na rozdílných počítačových sestavách nebude možné postup dodržet, protože se vyskytne v některém programu chyba. V tomto případě doporučuji aktualizovat program na nejnovější verzi a postup znovu vyzkoušet. Při konkrétním použití některé z navrhovaných ukázek je možné, že mnou navrhované filmové aplikace bude nutné přizpůsobit konkrétnímu školnímu prostředí a třídě, nejen kvůli jejich individuálním specifikům, ale i kvůli možnému přílišnému

pedagogickému optimismu, s jakým předpokládám přijetí aplikací, jenž je způsoben mou prozatím nedostatečnou profesionální zkušeností.

## Summary

This thesis is focused on various ways, how to create a short illustration film made of cut out scenes from different movies and subsequent use of this illustration in standard history lessons. Described ways of how to create short illustration film is primary focused at American featured movies, because of its international reputation and availability, even in Czech Republic. Also genres of movies used in short illustration movies aren't limited to historical or documentary movies, even though these two genres are used most often. Short illustration film last from about two to fifteen minutes and is created from at least one scene from one movie.

The usage of these short movie extracts has several benefits. From student's point of view, these illustrational films are something that is relatively different from the rest of the lesson and thus this film can draw their attention and it can raise their interest in discussed topics as well. Its second benefit is length – recommended maximum length of these illustrations is fifteen minutes, so even after necessary evaluation of all tasks related to the illustrational film and the discussion about it still remains time for standard education.

There is described history of movies as an art form in the first chapter of this thesis. This chapter isn't necessary for creating or usage of an illustrational film, but is very interesting and can be used as one topic in a history lesson discussing technological development in 20th century. Second and third chapter are focused on two different criteria useful for choosing the right movie from which to select scenes for illustrational film. In chapter two the term "genre" is described as one of the aspects of choosing a movie for educational purposes and this theme continues in chapter three which is about MPAA rating and criteria for five different categories that depends on the fact, whether the movie is suitable for different audiences specified in description of each category.

Because illustration film is one of many methods teacher can use during lessons, fourth chapter is about classifying this method into the complex system of methods; in this case it is system of method by Maňák and Švec. Fifth chapter contains usage of this method in context of Czech legislative and says that even though movies are subjects to national and even international law protection, they can be used for educational purposes. But there are

conditions that there has to be proper citation and watching of movie mustn't be inappropriately long and the only target of the lesson. Both of these conditions are fulfilled in short illustrational film.

Last two chapters are specifically about creating short illustrational film. Chapter six can be used as a step-by-step manual how to convert a movie on original DVD disc to an avi file and how to edit this file into the form suitable for short illustrational movie extract. Every software mentioned in this chapter is easy to use and available for free. Last chapter contains several ideas how to make short illustrational film interesting for students and not to use the same form over again and again. Two most often used forms of short illustrational films are of course illustrational and interpretative forms, but there are described several more forms for different educational purposes.

## Seznam literatury:

BERGAN, Ronald. *Film*. Praha: Sloart, 2008. ISBN 978-80-7391-136-2.

CIEL, Martin. Žáner v hranom filme a niekoľko súvislostí s dôrazom na druhú polovicu XX. storočia – dobrodružstvo, komédia, melodráma. In: *Žáner ve filmu*. 1.vyd. Praha: Národní filmový archiv v Praze, 2004.

KUPŠĆ, Jarek. *Malé dějiny filmu*. Praha: Cinemax, 1998. ISBN 80-85933-33-0 .

MAŇÁK, Josef, ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-070-7.

RÖWEKAMP, Burkhard. *Hollywood*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0283-1.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. ISBN 80-85866-33-1.

TELEC, Ivo. *Přehled práva duševního vlastnictví*. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-110-0.

THOMPSONOVÁ, Kristin, BORDWELL, David. *Dějiny filmu*. 2.vyd.Praha: AMU/NLN, 2011. ISBN 978-80-7331-207-7.

TOEPLITZ, Jerzy. *Dějiny filmu 1*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-016-0.

VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

## Seznam internetových zdrojů

*Autorský zákon ve školách – otázky a odpovědi* [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/autorsky-zakon-ve-skolach>

*Cinepur.cz* [online]. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z <http://cinepur.cz/article.php?article=942>.

*Editors Guild.com* [online]. [cit. 2012-02-13]. Dostupné z [http://www.editorsguild.com/v2/magazine/archives/0508/columns\\_cutprint2.htm](http://www.editorsguild.com/v2/magazine/archives/0508/columns_cutprint2.htm) >

*Informační centrum OSN v Praze* [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

*Katedra filmových studií Univerzity Karlovy* [online]. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z <http://film.ff.cuni.cz/rozcestnik/teorie/zanr.pdf>.

*Kino Aero* [online]. [cit. 2012-04-13]. Dostupné z <http://www.kinoaero.cz/cz/static/aeroskola/>

*Ministerstvo kultury ČR* [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z <http://www.mkcr.cz/assets/media-a-audiovize/Koncepce-klasifikace-audiovizualnich-produktu-podle-vekovych-skupin---Zaverecna-zprava-o-reeni-p.pdf>

*Ministerstvo kultury ČR* [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=511>

*Motion Pictures Association of America* [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z <http://www.mpa.org/ratings/ratings-history>

*Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

*Voluntary Media Rating* [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z [http://www.vomer.info/vomer\\_main.htm](http://www.vomer.info/vomer_main.htm)

*Zákony ČR online* [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z [http://www.zakonycr.cz/seznamy/121-2000-sb-zakon-o-pravu-autorskem-o-pravech-souvisejicich-s-pravem-autorsky-m-a-o-zmene-nekterych-zakonu-\(autorsky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/121-2000-sb-zakon-o-pravu-autorskem-o-pravech-souvisejicich-s-pravem-autorsky-m-a-o-zmene-nekterych-zakonu-(autorsky-zakon).html)

## Seznam citovaných filmů

**1612: Kronika smutných časů** (1612: Chroniki smutnogo vremeni), Rusko 2007. Režie Vladimir Khotilenko.

**America Declares War on Japan - President Roosevelt Speech.** [online]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=IK8gYGg0dkE&feature=related>>

**Hitler's speech-Triumph of the will.** [online]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=QtG7Wa188dg&feature=related>>

**Hvězdné války Epizoda III** (Star Wars Episode III), USA 2005, Režie George Lucas.

**Jodhaa Akbar**, Indie 2008. Režie Ashutosh Gowariker.

**Johanka z Arku** (Joan of Arc), Kanada 1999. Režie Christian Duguay.

**Krvavé pobřeží** (Čch'pi), Čína 2008. Režie John Woo

**Metropolis** (Metropolis), Německo 1927. Režie Fritz Lang. [online]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=GzINI3au9q0>>

**Patton Speech.** [online]. Dostupné z <http://www.youtube.com/watch?v=uYjnWXFTQkM&feature=fvwrel>

**Poslední den Pompejí** (Pompeii: The Last Day), Velká Británie, 2003. Režie Peter Nicholson

**Příběh rytíře** (A Knight's Tale), USA 2001. Režie Briand Helgeland

**Příjezd vlaku na nádraží La Ciotat** (L'arrivée d'un train en gare de La Ciotat), Francie 1895. Režie Luis Lumière. [online]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=RjtXXypztyw>>

**Pyšná princezna**, Československo 1952. Režie Bořivoj Zeman

**Sedm samurajů** (Shichinin no samurai), Japonsko 1954. Režie Akira Kurosawa

**The Dwight D. Eisenhower Story: Biography, Military Career - U.S. Army Documentary.** [online]. Dostupné z <<http://www.youtube.com/watch?v=zfibkHlmeag>>



**Tmavomodrý svět**, Česká republika 2001. Režie Jan Svěrák

**Winston Churchill 'Now we are Masters of Our Fate' Speech.** [online]. Dostupné z <http://www.youtube.com/watch?v=SOQwa73KXbs&feature=related>

**WWII in Colour - Rommel The Desert Fox.** [online]. Dostupné z [http://www.youtube.com/watch?v=0\\_FZFjzirZM&feature=related](http://www.youtube.com/watch?v=0_FZFjzirZM&feature=related)

**Zpívání v dešti** (Singin' in the Rain), USA 1952. Režie Gene Kelly, Stanley Donen. [online]. Dostupné z <http://www.youtube.com/watch?v=p7QL46cK7B8>

**Речь Сталина**, 1937 г. [online]. Dostupné z <http://www.youtube.com/watch?v=LkeCrPE-aZo&feature=related>

## Seznam příloh

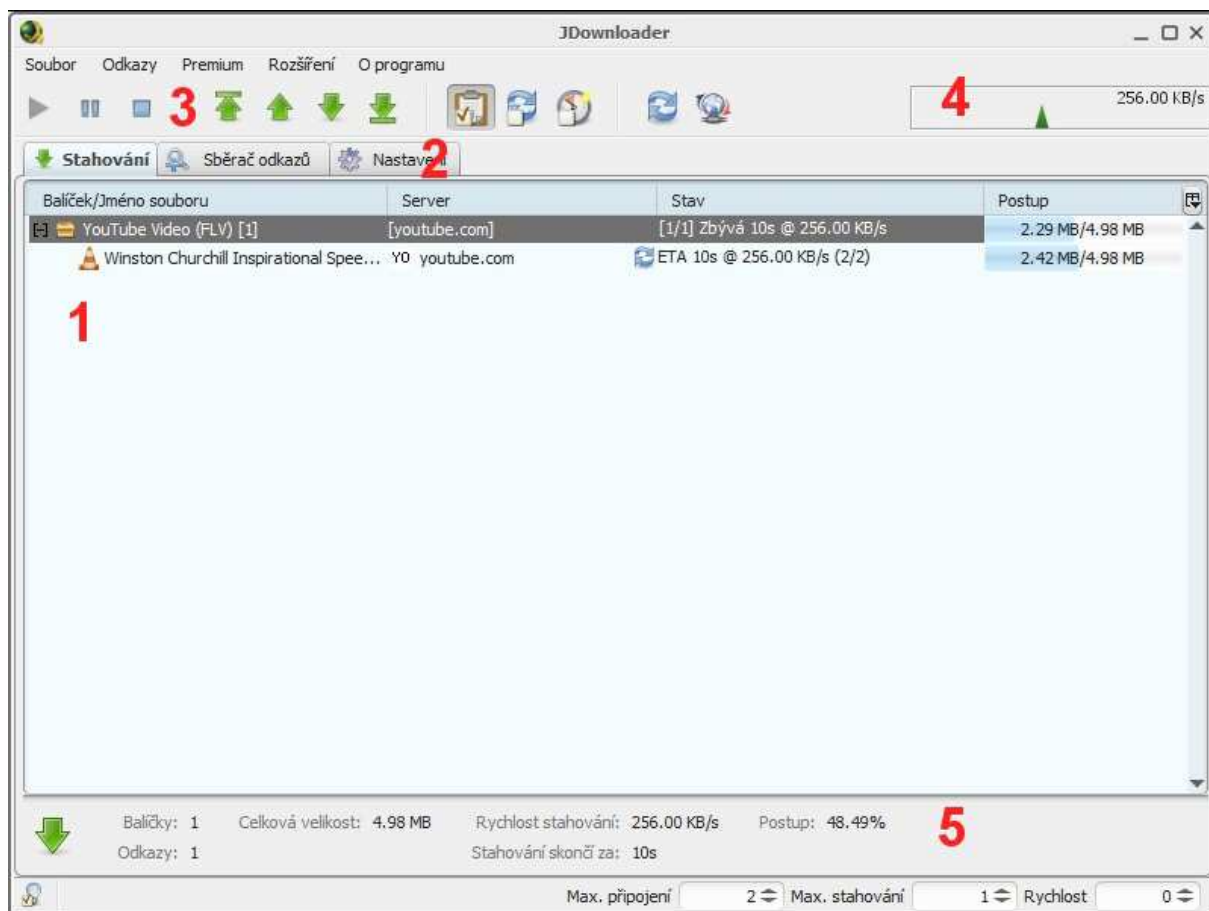
### Obrazová příloha

<b>Obrázek 1: Prostředí programu JDownloader</b> (zdroj: vlastní fotografie) .....	<b>I</b>
<b>Obrázek 2: Prostředí programu DVD Decrypter</b> (zdroj: vlastní fotografie) .....	<b>II</b>
<b>Obrázek 3: Prostředí programu Auto Gordian Knot</b> (zdroj: vlastní fotografie). ....	<b>III</b>
<b>Obrázek 4: Prostředí programu Pazera Free FLV to AVI Converter</b> (zdroj: vlastní fotografie) .....	<b>IV</b>
<b>Obrázek 5: Prostředí programu Windows Movie Maker</b> (zdroj: vlastní fotografie).....	<b>V</b>

### Multimediální příloha

<b>Ukázka 1: Ilustrační ukázka</b> (zdroj: vlastní editace filmu <i>Johanka z Arku</i> ).....	<b>CD</b>
<b>Ukázka 2: Výkladová ukázka</b> (zdroj: vlastní editace filmu <i>Poslední den Pompejí</i> ).....	<b>CD</b>
<b>Ukázka 3: "Historické osobnosti"</b> (zdroj: vlastní editace filmů na <a href="http://www.youtube.com">www.youtube.com</a> ).....	<b>CD</b>
<b>Ukázka 4: "Osudová ukázka"</b> (zdroj: vlastní editace filmu <i>Tmavomodrý svět</i> ). ....	<b>CD</b>
<b>Ukázka 5: "Pod vlivem ideologie"</b> (zdroj: editace tvorba filmu <i>Pyšná princezna</i> ) .....	<b>CD</b>
<b>Ukázka 6: Filmová historie</b> (zdroj: vlastní editace filmů na <a href="http://www.youtube.com">www.youtube.com</a> ).....	<b>CD</b>
<b>Ukázka 7: "Co je špatně?"</b> (zdroj: vlastní editace filmu <i>Příběh rytíře</i> ) .....	<b>CD</b>
<b>Ukázka 8: "Odkud pocházím?"</b> (zdroj: vlastní editace filmů <i>1612: Kronika smutných časů</i> , <i>Jodhaa Akbar</i> , <i>Krvavé pobřeží</i> a <i>Sedm samurajů</i> ) .....	<b>CD</b>

## **Obrazová příloha**



**Obrázek 1: Prostředí programu JDownloader**

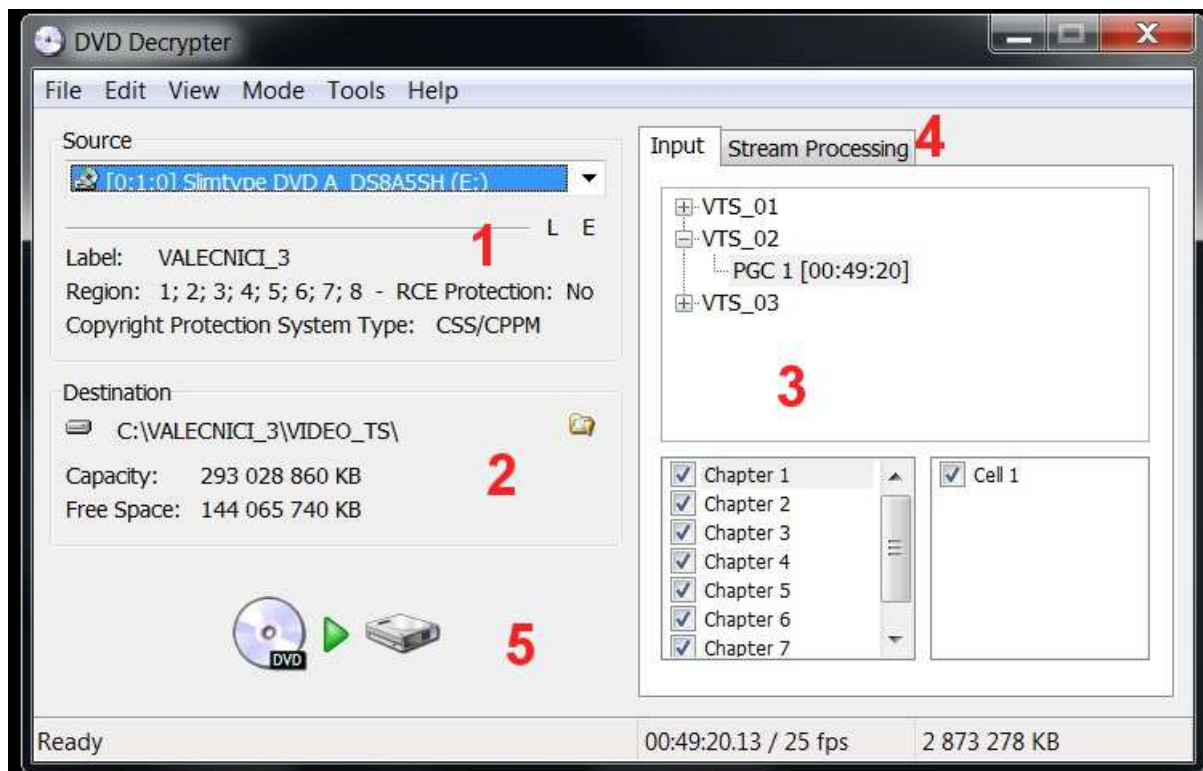
1 = Okno aktivních stahování.

2 = Karty "Stahování", "Sběrač odkazů" a "Nastavení".

3 = Ovládání stahování a priority stahování jednotlivých souboru.

4 = Graf aktuální rychlosti stahování.

5 = Doplnující informace o průběhu a odhadované době stahování.



**Obrázek 2: Prostředí programu DVD Decrypter**

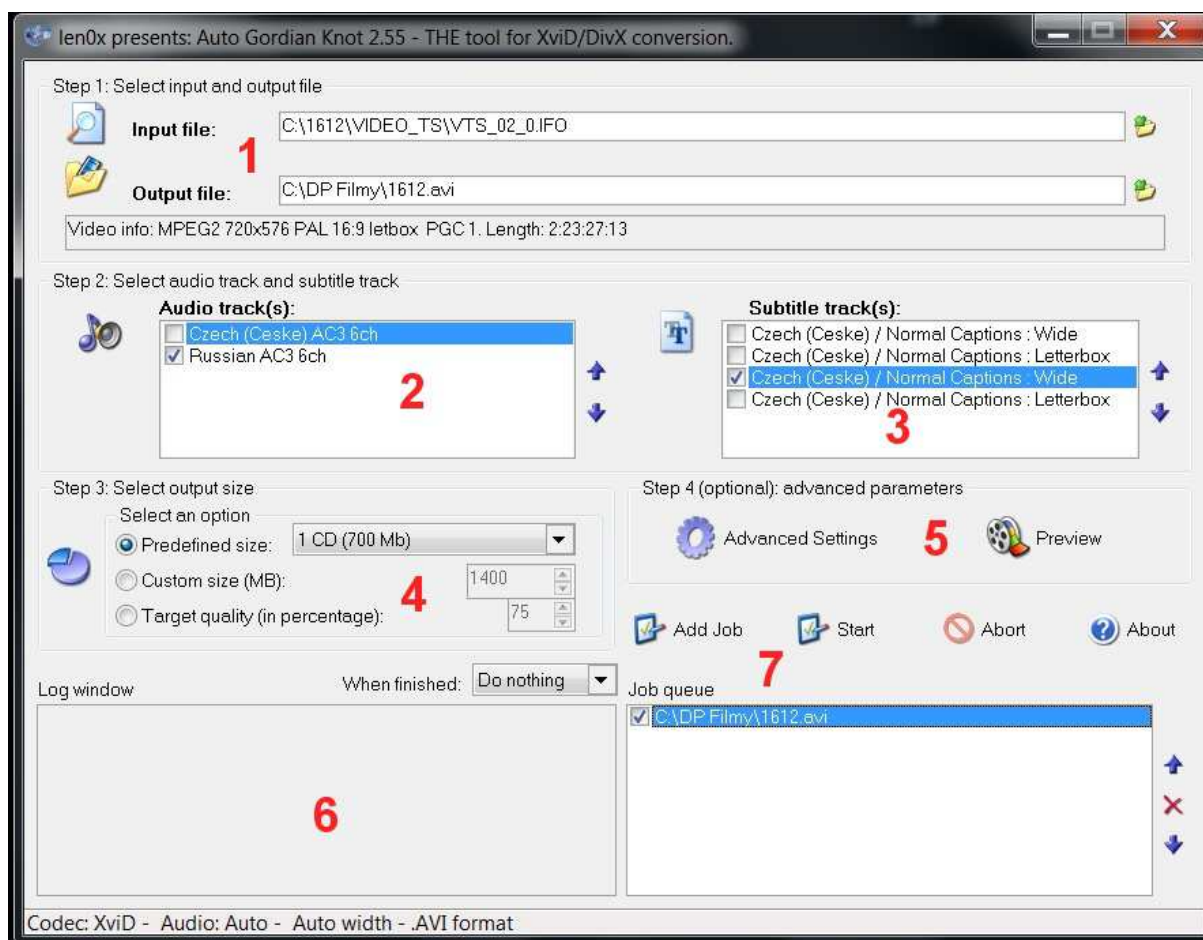
1= Výběr zdrojové mechaniky s DVD diskem.

2 = Výběr cílového adresáře a jeho pojmenování.

3 = Automaticky vybraný hlavní film a kapitoly v režimu "IFO".

4 = Záložka "Stream Processing" pro výběr jednotlivých zvukových a titulkových stop.

5 = Tlačítko pro zahájení kopírování DVD na pevný disk.



**Obrázek 3: Prostředí programu Auto Gordian Knot**

1 = Výběr vstupního a výstupního souboru.

2 = Dostupné zvukové stopy.

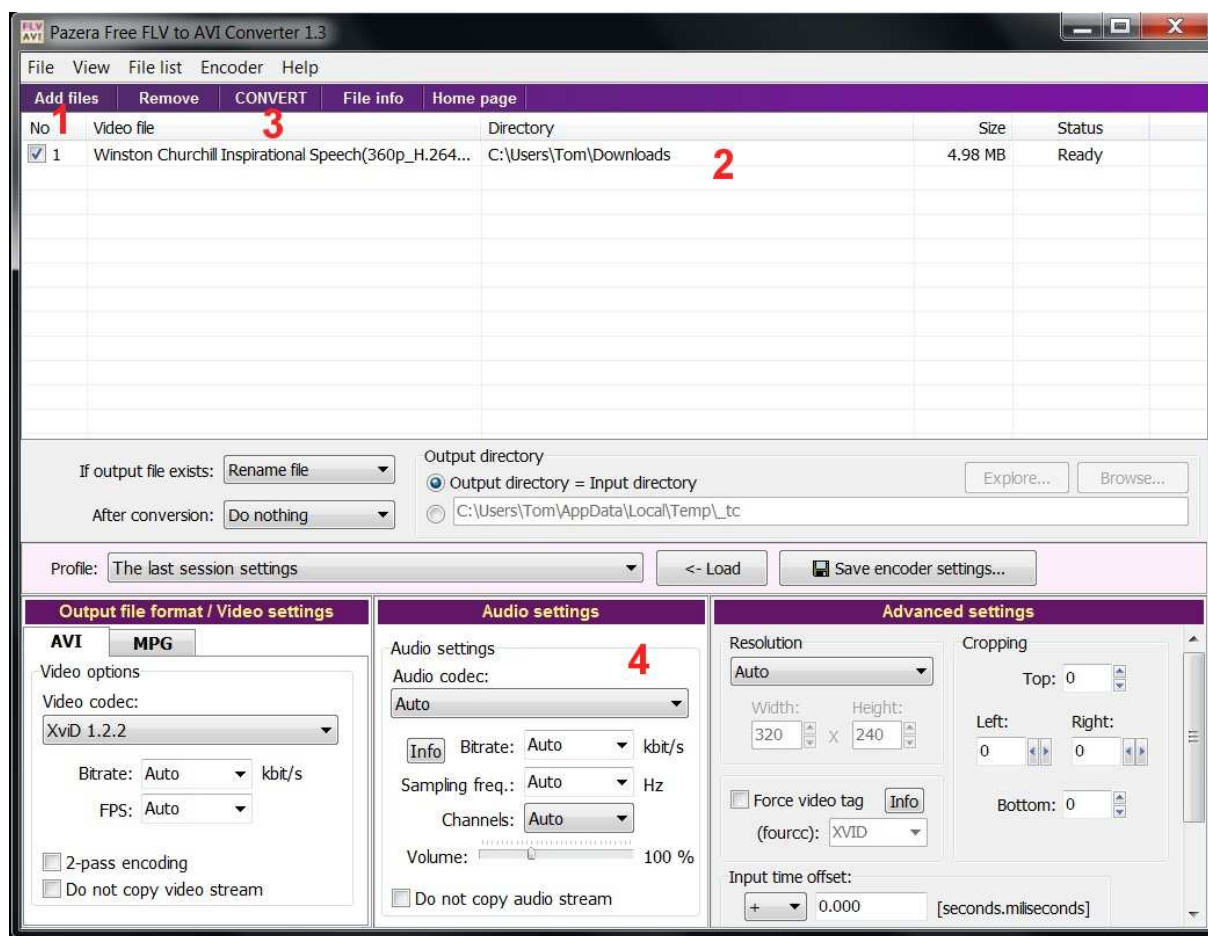
3 = Dostupné stopy s titulky.

4 = Volba velikosti výstupního souboru avi.

5 = Pokročilá nastavení a náhled videa.

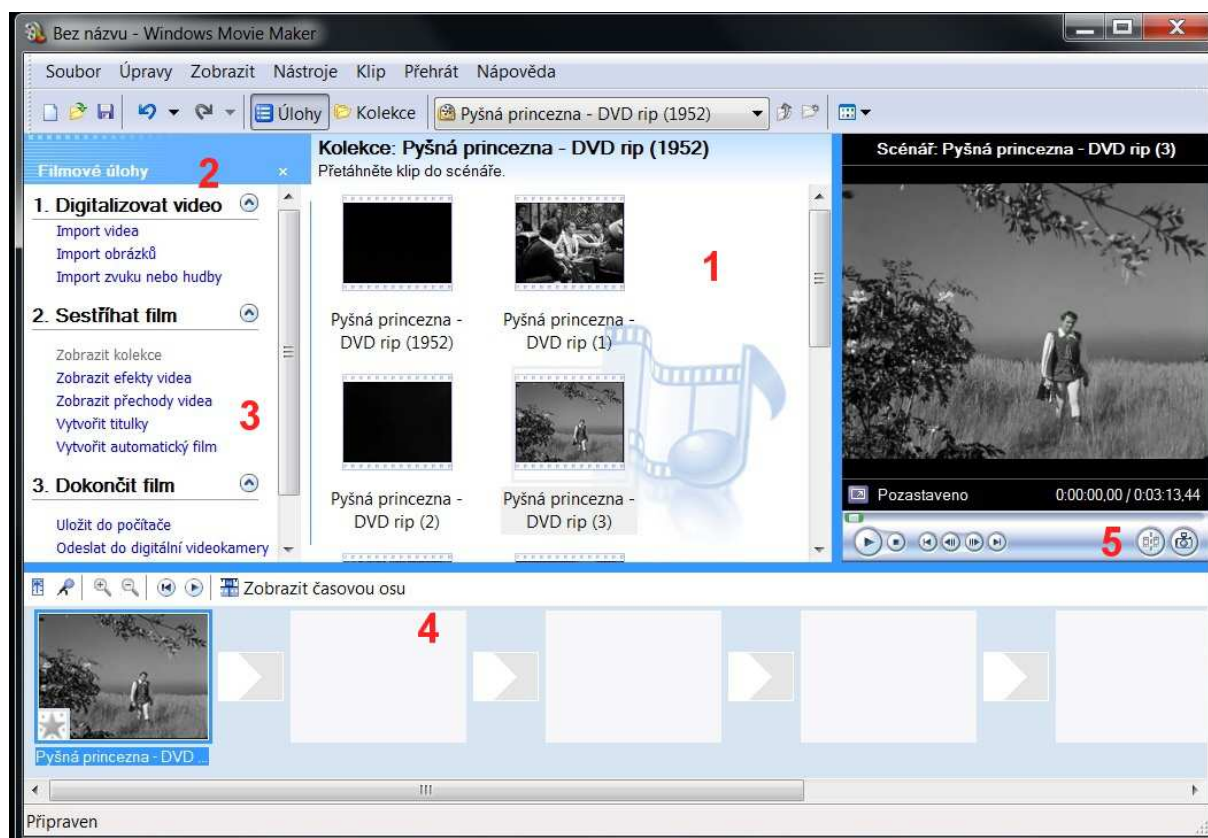
6 = Log okno s výpisem o průběhu převodu.

7 = Tlačítko "Add job" pro přidání aktuálního úkolu do fronty ke zpracování a tlačítku "Start" pro zahájení převodu.



**Obrázek 4: Prostředí programu Pazera Free FLV to AVI Converter**

- 1= Tlačítko "Add files" pro přidání videí ke zkonvertování.
- 2 = Hlavní okno s přidávanými videi ke konverzi.
- 3 = Tlačítko "Convert" pro zahájení převodu.
- 4 = Rozšiřující nastavení.



**Obrázek 5: Prostředí programu Windows Movie Maker**

- 1 = Hlavní okno "Kolekce" s filmovými scénami
- 2 = Podokno "Filmové úlohy" pro přidávání multimediálních souborů do kolekce a finální uložení klipu.
- 3 = Možnosti přidání efektů přechodu videa a titulků.
- 4 = Osa scénáře, kam se jednotlivé položky přetahují myší z okna "Kolekce" a tlačítko pro zobrazení časové osy klipu.
- 5 = Okno náhledu a tlačítko pro rozdělení scény na dvě části, s počátkem nové scény na aktuálně pozastavené pozici.



